

ร่องรอยศาสนาพราหมณ์ในอาณาจักรอยุธยา

ประวัติความเป็นมาของอาณาจักรอยุธยา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ได้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี ในวันศุกร์ เดือน 5 ขึ้น 6 ค่ำ พ.ศ. 1893 พระราชทานนามว่า "กรุงเทพ-ทวารวดีศรีอยุธยา มหาดุสิตกษัตริย์ราชธานีบุรีรมย์"¹ การที่พระองค์สามารถรวบรวมกำลังไพร่พลตั้งเมืองใหญ่ปราศจากการสู้รบใด ๆ อีกทั้งสามารถยกกองทัพไปตีนครธม เป็นการท้าทายอำนาจของเขมร และยังโปรดให้ขุนหลวงพระจั่ว ซึ่งเป็นพี่มเหสี ยกทัพไปตีอาณาจักรสุโขทัยได้ด้วย²

ในพุทธศตวรรษที่ 19 บริเวณประเทศไทยปัจจุบันประกอบด้วยอาณาจักรหลายอาณาจักร ทางตอนเหนือมีอาณาจักรล้านนา ต่ำลงมาคือสุโขทัย ส่วนทางภาคใต้ก็เป็นอาณาจักรนครศรีธรรมราช ตอนกลางมีอาณาจักรที่สำคัญสองอาณาจักรคือ ด้านตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา อาณาจักรสุพรรณภูมิ ส่วนด้านตะวันออกคืออาณาจักรละโว้หรืออโยธยา

¹ กระทรวงมหาดไทย, ประวัติศาสตร์ไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2526), หน้า 30.

² เรื่องเดียวกัน.

อาณาจักรสุพรรณภูมิ มีบ้านเรือนกระจายตามลุ่มแม่น้ำท่าจีน แมกกลอง เพชรบุรี มีเมืองสำคัญคือ เมืองสุพรรณภูมิ เมืองแพรกศรีราชา (ในเขตจังหวัดชัยนาท) เมือง-ราชบุรี เพชรบุรี สิงห์บุรี ตามหลักฐานจากจารึกหลักที่ 1 กลุ่มเมืองที่กล่าวมานี้เคยอยู่ภายใต้อำนาจของพ่อขุนรามคำแหง แต่กลุ่มนี้มีความหนาแน่นประจวบกับมีอำนาจทางทะเลด้วยซึ่งอยู่ในอำนาจสุโขทัยได้ไม่นาน หลังพ่อขุนรามคำแหง สุพรรณภูมิก็สละตัวอำนาจออกจากสุโขทัย โดยสร้างความเป็นใหญ่ให้กับตนเองมีสัมพันธมิตรกับละโว้ (อโยธยา)

อาณาจักรละโว้ (อโยธยา) เป็นอาณาจักรเก่าแก่ เคยเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมทวารวดีและขอม และมีได้อยู่ในอิทธิพลของสุโขทัย³ เมืองที่สำคัญของอาณาจักรละโว้คือ ละโว้และอโยธยา

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงทำให้กรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของราชอาณาจักรใหม่ พระองค์ทรงรับเอาความเชื่อเรื่องมหากษัตริย์ทรงเป็นเทวราชมาจากเขมร โดยสถาปนาพระนามกษัตริย์ตามแบบเทพเจ้าของศาสนาพราหมณ์ ทรงประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยาตามแบบเขมร ภายหลังรัชกาลของพระองค์ได้เกิดการแย่งชิงอำนาจกันระหว่างราชวงศ์สุพรรณภูมิและราชวงศ์อู่ทอง แต่การแย่งชิงเป็นการเข้ามามีอำนาจในกรุงศรีอยุธยา มิใช่แยกออกจากอาณาจักร

กรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานีนานถึง 417 ปี พระมหากษัตริย์ปกครอง 33 พระองค์ ซึ่งเป็นเมืองหลวงที่ยาวนานที่สุด แม้สภาพชัยภูมิที่ตั้งยุทธศาสตร์ ด้านเศรษฐกิจและการเมือง กรุงศรีอยุธยามีลักษณะเป็นเกาะ มีแม่น้ำล้อมรอบ ทางด้านทิศเหนือคือแม่น้ำลพบุรีเก่า ทางด้านตะวันตกและด้านใต้คือแม่น้ำเจ้าพระยา ทางด้าน

³ในพงศาวดารโยนกกล่าวว่า เมื่อพระยามังราย เจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้รับเชิญให้ตัดสินความขัดแย้งกันระหว่างพ่อขุนรามคำแหง กับพระยาจำเมือง เจ้าเมืองพระยานัน ทรงลำบากพระทัยเป็นอย่างมาก เพราะพ่อขุนรามคำแหง ทรงเป็นพระญาติกับพระยานครหลวง (กัมพูชา) พระยาศรีสมราช พระยาศรีอยุธยา.. อ้างถึง พงศาวดารโยนก (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, 2516), หน้า 69.

ตะวันออกคือแม่น้ำป่าสัก ลักษณะเช่นนี้เป็นเกาะป้องกันได้ดี ส่วนรอบนอกของเกาะเมืองเป็นที่ราบลุ่ม น้ำท่วมในฤดูน้ำหลากเป็นอุปสรรคต่อการตั้งทัพของศัตรู ทางด้านเศรษฐกิจ กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่บริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ อันเกิดจากการทับถมของตะกอน ทำให้บริเวณนี้เหมาะแก่การเพาะปลูก นอกจากนี้ที่ตั้งของกรุงศรีอยุธยายังเป็นที่ราบของแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำลพบุรี ซึ่งเป็นผลใช้ศรีอยุธยาคิดต่อค้าขายกับหัวเมืองในภาคกลาง และภาคเหนือได้สะดวก อีกทั้งยังอยู่ในอ่าวไทย จึงทำให้กรุงศรีอยุธยากลายเป็นเมืองที่ควบคุมการค้าต่างประเทศ เพราะกรุงศรีอยุธยาเป็นที่รวมของสินค้า ของป่าจากเมืองต่าง ๆ จากการที่อยู่ใกล้อ่าวไทย กรุงศรีอยุธยาสามารถควบคุมการค้าต่อระหว่างหัวเมืองภายในทวีปกับต่างประเทศด้วย

ตลอดเวลา แมวว่าทำเลของกรุงศรีอยุธยาจะดีเพียงใดก็ตาม ตลอด 417 ปี ก็เผชิญภัยพิบัติครั้งใหญ่ถึง 2 ครั้ง คือ พ.ศ.2112 ในรัชกาลสมเด็จพระนรินทรราชาธิราช เป็นผลทำให้เสียกรุงศรีอยุธยาถึง 15 ปี จน พ.ศ.2127 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสามารถประกาศอิสรภาพ ให้มีกษัตริย์สืบต่ออีก 183 ปี จนถึงรัชกาลของสมเด็จพระเอกทัศ กรุงศรีอยุธยาก็ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าอีก พ.ศ.2310 ซึ่งเป็นความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ และไม่สามารถจะดำรงความเป็นเอกราชอีกต่อไป

ศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์

การวิเคราะห์อิทธิพลศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์เช่นเดียวกับเขมร ซึ่งเป็นมรดกมาจากศาสนาพราหมณ์จากประเทศอินเดีย พระมหากษัตริย์นั้นถือกันว่าเป็นสมมติเทพ (เทพเจ้ามาจุติ) ตามลัทธิเทวสิทธิ์ เพราะเทพเจ้าถือว่าเป็นอัคริยะในประเทศอินเดียซึ่งเป็นต้นแบบ จึงมีสมมติเทพจำนวนมากมาย ซึ่งปรากฏในเรื่องรามายณะ และมหาภารตะฯ โดยทั่วไปแล้ว กลุ่มประเทศเอเชียอาคเนย์จะได้รับมรดกทางศาสนาพราหมณ์คล้ายคลึงกัน พระมหากษัตริย์ที่ขึ้นครองราชย์แห่งกรุงศรีอยุธยา

นั้นได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีเทวสิทธิ์หรือลัทธิเทวราช

ทฤษฎีเทวสิทธิ์นี้เห็นว่าเกาแก่งอายุการเกิด อาจเรียกว่าเป็นทฤษฎีโบราณกาลที่อ้างว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าเป็นผู้สร้างรัฐ หรือเป็นผู้ก่อให้เกิดชาติขึ้นมา ทฤษฎีนี้เองส่วนมากพาตึงไปถึงกษัตริย์โดยเฉพาะ ในสมัยกลางหรือยุคกลางของยุโรป ถือว่ามีสิทธิ์ที่จะปกครองไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ โดยอ้างว่าตนเองเป็นตัวแทนของพระเจ้าเป็นเจ้าอยู่ในสรวงสวรรค์ ทฤษฎีนี้ได้รับการสนับสนุนจากนักบวชในศาสนาคริสต์ ในสมัยนั้นเรื่องในอารยธรรมอินเดียมีความคิดหรือมีทฤษฎีเชิงเทวสิทธิ์ทำนองเดียวกัน เช่น ในตำนานหรือความเชื่อทางศาสนาฮินดู ถือว่ากษัตริย์คืออวตารของพระนารายณ์⁴ สมมติฐานมีอยู่ว่าในยามบ้านเมืองไม่ปกติสุขหรือมีความสับสน เทพเจ้าจะเสด็จลง (คืออวตาร) เพื่อจุติเป็นกษัตริย์ เพื่อดับยุคเข็ญให้หมดไป นอกจากนี้ผู้อวตารมา มักสถาปนาสังคมทั้งดงามเลอเลิศ หรือสังคมที่ไพร่ฟ้าประชาราษฎร์สุขสบายและมีแต่ความเป็นธรรม

สำหรับในไทยนั้น พระมหากษัตริย์ได้รับการยกย่องเทียบเท่าพระราม เช่น พระรามายิบัติที่ 1 เป็นต้น⁵ นอกจากนั้นชื่อเมืองหลวงของพระรามคือ อโยธยา ก็นำมาใช้เป็นชื่อเมืองหลวงอยุธยาของไทย นอกจากนี้ยังมีภาพเล่าเรื่องรามายณะปรากฏตามวัดในพุทธศาสนาของไทย เช่นปรากฏบนบานประตูโบสถ์วัดพระเชตุพน และปรากฏบนกำแพงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น

⁴สุชุม นวลสกุล, วิชาการศาสตร์ทั่วไป (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 35.

⁵ผาสุข อินทราวุธ, รูปเคารพในศาสนาฮินดู (นครปฐม : แผนกบริการกลาง สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 16.

ตามใดกล่าวนั้นมาแล้วข้างต้น เป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่พิสูจน์ว่าอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เป็นส่วนชักนำ เห็นถึงความเชื่อของระบบพระมหากษัตริย์ แม้แต่พระนามาภิไธย ดังนั้นพระนามาภิไธยพระมหากษัตริย์ ไม่ว่าจะเป็นในพม่า เขมร เวียดนาม ชวา ในไทยหรือมาเลเซีย ได้รับอิทธิพลนี้ทั้งสิ้น⁶

อิทธิพลที่เกี่ยวกับพระนามาภิไธย

ลัทธินี้ เมื่อพระมหากษัตริย์ได้รับการยกย่องว่าเป็นสมมติเทพมาเกิดในโลกมนุษย์ เพราะฉะนั้นพระนามาภิไธย จึงเป็นแบบชื่อของเทพเจ้าเกือบทั้งหมดในสมัยอาณาจักรอยุธยา เช่นสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) คำว่า "ราม" มาจากคำว่า "ราม" ซึ่งเป็นอวตารของพระนารายณ์มาเกิดในโลกมนุษย์⁷ ตามเรื่องรามเกียรติ์ของไทย พระรามเป็นเทพเจ้าที่ทรงไว้ด้วยความเป็นธรรมมีความรู้ความสามารถเหนือมนุษย์ เทียบกับพระมหากษัตริย์ของไทยสมัยอยุธยาว่าทรงมีศุภศีลราชธรรม เช่นเดียวกับพระราม การนับถือลัทธิเทวสิทธิ์หรือลัทธิบูชาเทพเจ้า จึงสืบเนื่องมาตั้งแต่ก่อนอาณาจักรสุโขทัย มีพระเจ้าพรหมมหาราช (มาจากพระพรหม) สมัยอาณาจักรสุโขทัย เช่นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์จะคล้ายคลึงกับพระนามาภิไธยของ "อู่ทัยหิตยวรมัน" กษัตริย์ของเขมรพระองค์หนึ่ง เป็นต้น จึงเป็นต้นแบบพระนามาภิไธยของพระมหากษัตริย์ไทยถึงอาณาจักรอยุธยา ในรัชกาลอื่นๆ เช่นสมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระนเรศวรมหาราช สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระภูมิทรราชธิราช (ขุนหลวงท่ายสระ) หรือแม้แต่สมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ก็ยังทรงพระนามาภิไธยตามลัทธิเทวสิทธิ์หรือลัทธิเทวราชเช่นเดียวกัน

สำหรับศรัทธาในศาสนาพราหมณ์ทางด้านพระนามาภิไธยนั้น ยังคงสืบสายทางต่อเนื่องแบบเขมรออยู่ คือระบอบนิยมลัทธิเทวสิทธิ์หรือลัทธิเทวราช คืออ้างว่า

⁶ สุขุม นวลสกุล และคณะอื่น ๆ, การเมืองและการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 35-36.

⁷ สุขุม นวลสกุล, รัฐศาสตร์ทั่วไป, หน้า 35.

เทพเจ้าเป็นผู้สร้างรัฐหรือเป็นผู้ก่อให้เกิดชาติขึ้นมา เช่นในความเชื่อทางศาสนาฮินดูถือว่ากษัตริย์คืออวตารของพระนารายณ์ หรือเทพเจ้าจุติมาเป็นกษัตริย์เพื่อดับยุคเข็ญให้หมดไป นอกจากนี้ผู้อวตารมักสถาปนาสังคมที่เลอเลิศ สังคมที่ไพร่ฟ้าประชากรราษฎรสุขสบายและมีแต่ความเป็นธรรม พระนามาภิไธย "รามาธิปติ" แปลว่า "พระรามผู้เป็นใหญ่" รามา มาจากคำว่า ราม ส่วนพระรามาธิบดีคืออวตารของพระนารายณ์ พระนารายณ์หรือพระวิष्ณุเป็นเทพผู้รักษาคัมภีร์ครองโลก พระรามาธิปติที่ 1 ทรงใช้พระนามาภิไธยโดยลัทธิเทวสิทธิ์หรือลัทธิเทวราช เพราะว่าสืบทอดเจตนารมณ์จากกษัตริย์อาณาจักรพุนันหรือเขมรตอนต้นนั่นเอง

จากข้อสังเกตอีกประการหนึ่งคือ พระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดที่ทรงพระนามาภิไธยตามหลังว่า "อิราช" เช่นสมเด็จพระบรมราชาธิราช "อิราช" แปลว่า "ราชาผู้เป็นใหญ่" คำว่า "อิราช" มาจากลัทธิเทวราช แปลว่า "เทพเจ้าผู้เป็นใหญ่" กษัตริย์คือ "สมมติเทพลงมาเกิด"⁸ จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์อย่างแนบแน่น ความหมายของคำที่คล้ายกัน นอกจากนี้ก็มีคำอื่นๆ อีกที่มีความหมายถึงความเป็นใหญ่ เช่น ออธิปติ⁹ แปลว่า "ผู้เป็นใหญ่" มหาราช แปลว่า ความยิ่งใหญ่ ฯลฯ เป็นต้น ฉะนั้นเพื่อลดข้อความบรรยายต่อไปให้สั้นเข้าจึงขอยกตัวอย่างดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นส่วนประกอบคำอธิบายในรัชกาลต่อ ๆ ไปเพื่อความเข้าใจที่ง่ายยิ่งขึ้น

หลักจากการสังเกตอีกประการหนึ่งคือ นอกจากลัทธิเทวราชหรือเทวสิทธิ์นี้เองเป็นผลแห่งความศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดความเชื่อ ความเคารพ ความนับถือบูชาที่คลไคลคนไทยทุกยุคทุกสมัย ที่ทำให้เกิดความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ไทยในทุกพระองค์ทุกสมัย และเมื่อนึกความในกฎหมายรัฐธรรมนูญก็ยังใช้ประโยคว่า "พระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้" คำว่า "สักการะ" นั้นมาจากภาษาบาลีภายหลังได้นำมาเขียนตามหลักภาษาไทยว่า "สักการ" จึงให้ความหมายเป็นอย่างเดียวกัน คนไทยรักเคารพ หวงแหน ภักดี ต่อพระมหากษัตริย์ไทยมาแต่โบราณกาล เป็นเช่นนี้แบบฝังอยู่ในสายเลือด และสิ่งนี้เองที่ทำให้ประเทศไทยเป็นเอกราชที่ยาว-

⁸ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดิม, หน้า 35.

นานสืบต่อมา ในบางครั้งต้องเสียอิสรภาพบ้าง แต่เหมือนเทพเจ้าคล้อยสวามิภักดิ์มาให้คนดีมาแก้แค้นหา
จนมีคำเปรียบเทียบกับว่า "ศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี" อย่างนี้เป็นต้น

เอกสารเพียงชิ้นเดียวที่ไต่มาก็คือศิลาจารึกภาษาสันสกฤตและขอม ที่ค้นพบใน
ตัวเมืองพระนครศรีอยุธยา เป็นจารึกที่มีศักราชตรงกับ พ.ศ. 1480 และกล่าวถึงราชวงศ์
ของเจ้านายแห่งราชอาณาจักรจางนาปุระ (เชื่อว่าตั้งอยู่ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ของประเทศไทยปัจจุบัน) องค์แรกคือพระเจ้ามหัทธนะ และต่อจากนั้นมาอีกหลายก็ถึงเจ้า-
ชายสุนทรปารกรม และโอรสของพระองค์คือเจ้าชายสุนทรธรรมัน แล้วจึงถึงพระราชอีก
2 องค์คือ พระเจ้านรปติสุนทรธรรมันและพระเจ้ามงคลธรรมัน ทั้ง 2 องค์เป็นโอรสของ
พระเจ้าสุนทรธรรมัน พระเจ้ามงคลธรรมันเป็นผู้สร้างศิลาจารึกหลักนี้และได้ทรงสร้างรูป
พระเทวี(อุมมา) อุทิศถวายแด่พระมารดาของพระองค์ด้วย พระนามเหล่านี้ไม่ปรากฏใน
จารึกประเทศกัมพูชาเลย แต่จารึกภาษาขอมหลักนี้แสดงให้เห็นว่าราว 75 ปีก่อนที่ประเทศ
กัมพูชาจะไต่ครอบครองภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ชาวขอมก็ได้
อาศัยในดินแดนแถบนั้นมาแล้ว⁹

จากจารึกหลักนี้ทำให้วิเคราะห์ว่า อยุธยานับเป็นอาณาจักรรุ่นหลัง เมื่ออิทธิพล
ขอมหมดไปนับแต่ตอนต้นแห่งราชอาณาจักรแห่งนี้ และเป็นทั้งจารึกภาษาสันสกฤตและภาษา
ขอม แสดงว่าขอมเคยมีอำนาจเข้ามาปกครองก่อน เพราะทั้งภาษาสันสกฤตและภาษาขอม
นั้นขอมเป็นเจ้าของภาษาเอง สันสกฤตเองก็ใช้ในศาสนาพุทธมหายานซึ่งเจริญรุ่งเรือง
มากสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และการใช้ภาษาสันสกฤตนี้ก็ยิ่งเคยใช้ในเขมรมาก่อนพบ
ศิลาจารึกหลักนี้มานานแล้ว วัฒนธรรมขอมที่เป็นจารึกนี้ปรากฏมีอยู่มากทั่วทุกภาคของ
ประเทศไทย ก่อนหน้าที่ปรากฏมีจารึกซึ่งค้นพบที่อยุธยาเคยพบส่วนใหญ่ทางภาคตะวันออกเฉียง
และตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเช่นที่ ปราสาทพนมวันจังหวัดนครราชสีมา
ที่ปราจีนบุรีใต้โคนต้นโพธิ์ดงศรีมหาโพธิ์ ฯลฯ เป็นต้น หลักฐานจากจารึกบอกให้เห็นการ
เผยแพร่วัฒนธรรม การปกครอง ความเป็นอยู่ของคนสมัยเการวมไปถึงอำนาจทางการเมือง
เมือง เป็นต้นว่าถ้าพบจารึกภาษามอญหรือมอญโบราณก็ควรตีความเบื้องต้นไว้ว่า มอญเคย

⁹หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 185.

อยู่ที่นั่นมาก่อนเช่นเคยมีมอญที่ "พระโคในประเศพม่า" เคยเป็นอาณาจักรสุธรรมวดี (สุธัมมวดี) อย่างไรก็ตามหากพบว่าจารึกภาษามอญมีในเขมรย่อมแสดงว่าต้องมีกษัตริย์หรือบุคคลเชื้อสายมอญหรือไม่ใช่มอญ เป็นผู้นำพาหรือทำเอง

พระราชกรณียกิจกษัตริย์ไทยสมัยอยุธยาและอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ค่านพระนามาภิไธย

1. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อุทอง พ.ศ.1893-1913 ครองราชย์ 19 ปี) เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วทรงตั้งพระราชโอรส (พระราเมศวร) ไปครองเมืองลพบุรีในฐานะเมืองลูกหลวงและเป็นเมืองหน้าด่านที่สำคัญทางเหนือ ในการที่คอยสกัดพม่าชาวคราวของอาณาจักรสุโขทัย และทรงตั้งขุนหลวงพะงั่ว เป็นพระบรมราชาไปครองเมืองสุพรรณบุรี เมืองหน้าด่านทิศตะวันตก พระบรมราชาได้ยกกองทัพไปตีเมืองชัยนาท เป็นการช่วยฝ่ายสุโขทัยไว้ก่อน ในขณะที่เดียวกันก็สร้างกำแพงเมืองให้พูนดินและปักกระเนียดเส้าไม้แกนรอบกรุงศรีอยุธยา เป็นการสร้างความมั่นคงให้แก่พระนคร ในรัชกาลนี้พระราชพงศาวดารบันทึกไว้ว่า "ขอมแปรพรรค" จึงโปรดให้พระราเมศวรราชโอรสยกทัพไปตีเขมร แต่ไม่สำเร็จ จึงโปรดให้พระบรมราชายกทัพไปตีเขมรอีกทัพหนึ่ง ครั้นนั้นไทยตีได้นครธม เมื่อ พ.ศ.1893 และได้กวาดต้อนผู้คนชาวเขมรมายังกรุงศรีอยุธยาถึง 90,000 คน การกวาดต้อนเชลยครั้งนั้นตามพระราชพงศาวดารกัมพูชาระบุตัวเลขเห็นจะมากเกินไป ส่วนพงศาวดารไทยไม่ระบุตัวเลขไว้ บอกแต่ว่าได้เมืองนครธม อย่างไรก็ตามการกวาดต้อนเชลยครั้งนั้น มีทั้งพวกพราหมณ์โรหิต เจ้านาย และชาวเขมรจำนวนมาก พวกพราหมณ์ได้เข้ามามีอิทธิพลในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา จนทำให้สถาบันกษัตริย์เปลี่ยนไปเป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งผิดจากแบบการปกครองสมัยสุโขทัย (ภาพที่ 50)

สมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 นี้ เป็นสมัยที่ไทยกำลังสร้างเมือง ความไม่พร้อมในหลายด้านทำให้ไทยตระเตรียมการอย่างฉุกเฉิน เช่นการรบพุ่งกับเขมรยังติดพันอยู่ ทางด้านสุโขทัยและเชียงใหม่ก็ยังมีศึกอยู่ต่อเนื่อง ปัญหาต่าง ๆ มีมากนอกจากการสร้างเมืองที่เริ่มขึ้นเสมือนเด็กอ่อนที่หัดเดิน ไทยไม่มีเวลาพัฒนาบ้านเมืองได้เต็มที่ แม้แต่การทำนุบำรุงศาสนาต่างๆ จึงต้องใช้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชขึ้นปกครองมีพระมหากษัตริย์อยู่เหนือกฎหมายหรือกฎหมายเพียรบาลทั้งปวงเพื่อให้ทรงตัดสินพระทัยง่ายและรวดเร็วขึ้น เหมือนกับ

ระบบกษัตริย์ปฏิบัติ คือตัดสินพระทัยทุกอย่างโดยไม่ผิดกฎหมาย ข้อเสียคือทำให้เกิดการแย่งชิงราชสมบัติข้างหน้านามากมาย ทำให้เกิดกบฏ มีการประหารชีวิต เจ้านายชั้นสูงอยู่อย่างหวาดระแวง เช่นฉางกายถูกประหารเพราะสำคัญผิดเป็นที่คู่แค้นของประเทศที่เจริญแล้ว แต่ในระยะนั้นกษัตริย์ไทยจำเป็นต้องทำ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชสืบทอดต่อมาโดยตลอดมายกเลิกสมัยรัชกาลที่ 7 แห่งราชวงศ์จักรี เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 กษัตริย์สมัยอยุธยาบางพระองค์ ออกผนวชนั้นความแตกแยกที่มีในบ้านเมืองอยู่เสมอ

รัชกาลที่ 1 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 สมัยอยุธยา¹⁰ สงครามที่ทำให้สูญพหุพราหมณ์ในเขมรบางส่วนเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และก็ไม่ทรงเป็นพิษเป็นภัย พราหมณ์เหล่านั้น ซึ่งไม่ใช่พราหมณ์ที่มาประกอบพิธีสร้างเมือง แต่ก็ทรงดูแลโอบอุ้มพิทักษ์พราหมณ์ที่สร้างเมือง ทำพิธีกลบถักรัสม์เพลิงปักเขตราชวัด สร้างกรุงศรีอยุธยา พระองค์ไม่ทรงทำให้พราหมณ์จากสุขุขทัยน้อยเนื้อต่ำใจ มีแต่ทรงเมตตายิ่งขึ้น

2. สมเด็จพระรามาธิบดี (ครั้งที่ 1) พ.ศ.1912-1913 ทรงเป็นราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง) ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดาได้ราว 1 ปีก็ถวายราชสมบัติให้พระบรมราชา แล้วกลับไปครองลพบุรีตามเดิม ถ้าดูจากพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐจะเห็นว่า สมเด็จพระรามาธิบดีถูกบังคับ กล่าวคือ "ศักราช 732 พ.ศ.1913" สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้า เสด็จมาแต่เมืองสุพรรณบุรีและไปเสวยราชสมบัติกรุงศรีอยุธยา ทานจึงให้พระรามาธิบดีเสด็จไปครองเมืองลพบุรี (ละโว้) การลดฐานะจากกษัตริย์ให้ไปครองเมืองลูกหลวง จึงเป็นการบังคับโดยแท้

สมเด็จพระรามาธิบดีทรงมองกาลไกล ไม่อยากเห็นไทยทำร้ายกันเอง ซึ่งการถวายราชสมบัติให้พระบรมราชา ก็เพื่อความสงบสุขของประเทศ และเป็นวิเทโศบายที่ชาญฉลาด ไม่ทำให้ไทยแตกความสามัคคี จนภายหลังได้ทรงครองราชย์ นับเป็นครั้งที่ 2 แทนที่ไทยจะรบราฆ่าฟันกันเอง กลับมีเวลาทำพระราชกรณียกิจที่นับว่าใหญ่หลวงมากขึ้น การรบเขมรชนะโดยเด็ดขาดคราวหลังก็ทรงอยู่ที่พระองค์ หลักในการปกครองประเทศ ทรงรู้จัก

¹⁰ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

ผอนสั้นผอนยาว ทรงเล็งเห็นว่าประเทศชาติจะมั่นคงแข็งแรงนั้น อยู่ที่ความสามัคคีพร้อมเพรียง และต้องมีประชากรมาก โดยเฉพาะคือทหาร

อิทธิพลในทางศาสนาพราหมณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระนามาภิไธยนั้น เช่นเดียวกับ พระราชบิดา ทรงยังนิยมนลัทธิเทวราชถือว่าเป็นอัครมวงคณาม เพราะคำว่า "รามาศ" แผลง ไปจาก "รามาศ" และ "รามาศ" นั้นมาจากคำว่า "ราม" ซึ่งหมายถึงพระราม¹¹ เทพผู้ไว้ซึ่ง ทศพิธราชธรรม เป็นผู้ปราบพวกอธรรม (คิณักษ์) ในเรื่องรามเกียรติ์ คำว่า "รามาศ" จึง หมายถึง "พระอิศวรผู้ยิ่งใหญ่" ซึ่งเป็นเทพเจ้าผู้สร้างและทำลายโลก ชลอมว่าพระองค์ รามาศวร เป็นผู้สร้างชาติไทยให้เป็นปึกแผ่น และทำลายล้างอริราชศัตรูเช่นเขมรหรือข้าศึก ฝ่ายอื่น ๆ นั้น เช่นเดียวกับพระนามาภิไธยของพระองค์ ความหมายในพระนามาภิไธยของ พระมหากษัตริย์ไทยนั้นเสนาะยิ่งนัก จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

3. สมเด็จพระบรมราชาที่ 1 หรือขุนหลวงพระงั่ว (พ.ศ.1913-1931 ครอง- ราชย์ 18 ปี) ในรัชกาลนี้ได้อำนาจกับอาณาจักรสุโขทัยหลายครั้ง การศึกครั้งที่สำคัญ คือ ศึกตีเมืองกำแพงเพชรเมื่อ พ.ศ.1921 พระมหาธรรมราชาที่ 2 ยอมแพ้ โดยเสด็จออกจาก บังคมสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 กรุงสุโขทัยจึงตกเป็นเมืองขึ้นกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 โปรดฯ ให้พระมหาธรรมราชาที่ 2¹² ครองกรุงสุโขทัยตามเดิม

ในรัชกาลของพระองค์ประเทศชาติต้องต่อสู้ศึกคานเหนือของอาณาจักรไทย มากครั้งโดยเฉพาะกับสุโขทัย ซึ่งตอนนั้นยังเป็นรัฐเอกราชไม่ขึ้นแก่กัน แต่สมเด็จพระบรม ราชาธิราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรมมาก ทรงมีน้ำพระทัยเช่นนั้นก็พา เช่นศึกครั้งสำคัญตีเมืองกำแพงเพชร พระมหาธรรมราชาที่ 2 แห่งกรุงสุโขทัย เสด็จออก ถวายบังคมยอมแพ้ ก็ทรงให้อภัย โปรดให้พระมหาธรรมราชาที่ 2 กลับไปครองกรุงสุโขทัย ตามเดิมจึงนับว่าทรงพระมหากรุณาธิคุณและมีพระเมตตาธรรมอย่างใหญ่หลวง ที่ทรงคิดไว้

¹¹ ฝาสุข อินทรารุณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

¹² สุธุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

ถูกต้องว่าไทยจะยิ่งใหญ่ในอนาคตได้ ต้องมีการสร้างสรรค์รวมพลัง หากภาพกันเองคนจะ
เหลือน้อย อิทธิพลในการป้องกันบ้านเมืองและต่อสู้ข้าศึกศัตรูก็ไม่เข้มแข็งเพียงพอ นับเป็น
อัจฉริยะกษัตริย์อย่างยิ่งที่ทรงคิดรวบรวมไทยให้เป็นปึกแผ่นในอนาคตได้ สุโขทัยและกรุงศรี-
อยุธยาจึงเป็นราชอาณาจักรของไทยตลอดมา ไทยมีพลังที่กล้าแข็งมากขึ้น ทำให้เป็นที่ยำเกรง
แก่ผู้รุกรานทั้งหลาย

สำหรับพระนามาภิไธยของพระองค์ "บรม" แปลว่า "ที่สูง" หมายถึงสวรรค์ชั้นฟ้า
"ราชา" แปลว่า "กษัตริย์" ส่วน "อิราช" แปลว่า "ผู้เป็นใหญ่" หมายความว่า
"พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่เสด็จมาจากบรมโลก" ฉะนั้นพระนามาภิไธยของท่านจึงมาจาก
อิทธิพลศาสนาพราหมณ์¹³

4. สมเด็จพระเจ้าทองจันทน์ หรือพระเจ้าทองลั่น ขึ้นครองราชย์อยู่ได้ 7 วัน
พระราเมศวรยกทัพจากเมืองลพบุรีแล้วจับสำเร็จโทษเสีย

สมเด็จพระราเมศวร (ครั้งที่ 2) (พ.ศ.1931-1938 ครองราชย์ 7 ปี) ทรงยึด
ถือนโยบายการทำสงครามขยายอาณาเขตเช่นเดียวกับสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ 1 จะเห็น
ได้จากการยกทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ หลังจากขึ้นครองราชย์เพียง 3 วัน การตีเชียงใหม่ใน
ครั้งนั้น ทรงเคลื่อนทัพจากอยุธยา สมเด็จพระราเมศวรได้ใช้ปืนใหญ่ระดมยิงเข้าไปในเมือง
เมื่อตีได้แล้ว จึงโปรดให้กวาดครอบครัวชาวเชียงใหม่เป็นจำนวนมากลงมายังกรุงศรีอยุธยา
แล้วแบ่งครึ่งให้ไปอยู่ที่จันทบุรี นครศรีธรรมราช และสงขลา ในรัชกาลนี้เขมรได้ส่งกองทัพ
มากวาดต้อนประชาชนในเขตจังหวัดชลบุรีและจังหวัดจันทบุรีไปยังเมืองเขมร พระราเมศวร
จึงได้ยกทัพไปตีเขมร และยึดกรุงนครธมไว้ได้เขมรจึงตกเป็นของไทย

การตีเขมรครั้งนี้ อยู่ในสมัยรัชกาลสมเด็จพระราเมศวรซึ่งขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่
ที่ 2 ส่วนพระเจ้าทองจันทน์หรือทองลั่นนั้น ไม่มีพระราชกรณียกิจอันใดที่ปรากฏชัดแจ้ง เพราะ
เหตุที่อายุในการครองน้อย จากการศึกษาเรื่องราวของพระนามาภิไธย เป็นชื่อตามภาษาไทย
ธรรมดา จึงเห็นว่าไม่ได้รับอิทธิพลใด ๆ จากศาสนาพราหมณ์แต่ประการใด

¹³ สุขุม นวลสกุล และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

5. สมเด็จพระรามาธิบดีราช (พ.ศ.1938-1952) ทรงขึ้นครองราชย์ต่อจาก พระราชบิดาได้ 14 ปี ก็มีเหตุเกิดขึ้น คือเจ้าพระยามหาเสนา ตำแหน่งสมุหเสนาธิบดีปฏิบัติ ราชกิจต้องหาว่าเป็นขบถไค้หนีออกจากกรุงไปเชิญพระนครินทร์ เจ้าผู้ครองเมืองสุพรรณบุรี มายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระรามาธิบดีราชถูกออกจากราชสมบัติ และให้ไปครองอยู่ เมืองปทาคูจาม ซึ่งอยู่ฝั่งปากไค้ของอยุธยาเหตุแย่งราชสมบัติก็ดี การกบฏก็ตีก็เกิดขึ้นใน สมัยอยุธยาอยู่เสมอมา ทำให้ปฏิบัติพระราชกรณียกิจไม่ได้เต็มที่ จึงนำที่คนไทยสมควรใคร่ ครวญถึงผลไค้ผลเสียไค้มาก ๆ เพื่อความมั่นคงของบ้านเมือง

สำหรับพระนามาภิไธยนั้นได้รับอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ "พระราม" นี้เป็นอวตาร ของพระนารายณ์ "ราชาธิราช" คือกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ มีความหมายโดยส่วนรวมว่า "กษัตริย์ ผู้เป็นใหญ่เสมอด้วยพระนารายณ์"¹⁴ จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

6. สมเด็จพระนครินทราธิราช (พ.ศ.1952-1967 ครองราชย์ 15 ปี) กษัตริย์วงศ์สุพรรณภูมิราชันคดาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 ซึ่งเป็นวงศ์ที่แก่งแย่ง อำนาจกับวงศ์อู่ทอง มาตั้งแต่สมัยพระราเมศวรแล้ว ก่อนขึ้นครองราชย์ไค้เคยเสด็จไปเมือง จีนเมื่อปี พ.ศ.1920 จักรพรรดิจีนไค้ต้อนรับเป็นอย่างดี การส่งทูตไปจีนนี้เป็นโยบายชั้นทาง การเมือง เพราะสัมพันธ์กับจีนอย่างใกล้ชิด ในรัชกาลนี้ หัวเมืองเหนือเกิดวิวาทกันระหว่าง พระยาบาลเมืองกับพระยารามคำแหง เมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราชไค้ยกทัพไปจนถึง เมืองนครสวรรค์ เพื่อระงับเหตุแต่ทั้งสองพี่น้องไค้ลงมาถวายเป็นมงคลแล้ว พระองค์ทรงตั้งให้ พระยาบาลเมืองเป็นพระมหาธรรมราชาที่ 4 ครองกรุงสุโขทัยต่อมา ส่วนพระยารามคำแหง ไค้โปรดให้ไปครองเมืองกำแพงเพชร เรื่องราวทางหัวเมืองเหนือจึงยุติลงด้วยความเรียบร้อย

สมเด็จพระนครินทราธิราชไค้มีโอรส 3 พระองค์ องค์ใหญ่ทรงพระนามว่าเจ้า- อ้ายพระยา เป็นเจ้าครองเมืองสุพรรณบุรี องค์ที่ 2 ทรงพระนามว่าเจ้าพระยาอัยพระยา เป็นเจ้าครองเมืองแพะ และองค์ที่ 3 ทรงพระนามว่าเจ้าสามพระยา เป็นเจ้าผู้ครอง เมืองชัยนาท เมื่อพระราชบิดาสวรรคต โอรสองค์ใหญ่ทั้งสองต้องการเป็นกษัตริย์กรุงศรี อยุธยา ธิเบียงนำกองทหารมายังกรุงศรีอยุธยา พอทั้งสองมาถึงสะพานป่าถ่านไค้เกิดชนช้าง

¹⁴ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดิม, หน้า 35.

กันจนสิ้นพระชนม์อยู่บนคอช้างทั้งสององค์ ดังนั้นราชสมบัติจึงตกอยู่กับเจ้าสามพระยา ผู้ครองเมืองชัยนาท

พระนามาภิไธยว่า นครอินทราธิราช คำว่า นคร แปลว่า "เมือง" แต่คำว่า "อินทราธิราช" มีความหมายรวมว่า "พระอินทร์เป็นเทพองค์หนึ่ง" จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

7. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (หรือเจ้าสามพระยา ระหว่าง พ.ศ.1967-1991 ครองราชย์ 16 ปี) พระองค์ได้ส่งพระราเมศวรราชโอรสไปครองเมืองพิษณุโลกเมื่อปี พ.ศ.1981 ทำให้อำนาจของสุโขทัยสิ้นสุดลงทันที ในรัชกาลนี้ได้ยกกองทัพไปตีเมืองนครธมได้เมื่อ พ.ศ.1974 พระองค์โปรดให้คนมาตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ผลของสงครามครั้งนั้น ทำให้นครธมเป็นเมืองร้างมาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับนามาภิไธย "บรมราชาธิราช" เคยให้ความหมายภาษาไทยไว้แล้วว่า "กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่เสมอด้วยพระนารายณ์"¹⁵ จึงถือว่าเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

8. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991-2031 ครองราชย์ 40 ปี) เป็นราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาที่ 2 และทรงมีพระราชชนนีเป็นพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 4 แห่งกรุงสุโขทัย พระองค์ครองกรุงศรีอยุธยาได้ 15 ปี ได้เสด็จไปประทับที่เมืองพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ.2006 ราชธานีของไทยจึงย้ายมาอยู่ที่เมืองพิษณุโลกเป็นเวลา 25 ปี ส่วนที่กรุงศรีอยุธยานั้น โปรดให้พระราชโอรสคือพระบรมราชาครองในฐานะเมืองลูกหลวง

การที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงประทับที่เมืองพิษณุโลก พระองค์ทรงมีแผนการที่จะรวมหัวเมืองเหนือเข้ากับกรุงศรีอยุธยาโดยเด็ดขาด เป็นเหตุต้องทำสงครามกับอาณาจักรล้านนาไทยหลายครั้ง แต่ไม่มีฝ่ายใดชนะโดยเด็ดขาด สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระปรีชาสามารถทั้งในด้านรัฐศาสตร์ ยุทธศาสตร์ นิติศาสตร์ และอักษรศาสตร์เป็นอย่างยิ่ง

¹⁵ ฟ้าสุข อินทราวุธ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

สำหรับพระนามาภิไธย "บรม" แปลว่า "ที่สูง" และคำว่า "ไตรโลกนาถ" มีความหมายว่า "เดินสามโลก" หมายถึงการเกาะเหิรเดินอากาศ "พระบรมไตรโลกนาถ" น่าจะมีความหมายนัยว่า "พระผู้เดินในสามโลกผู้ทรงศักดิ์" เพียงแค่นี้ไม่ต้องสงสัยเลยว่า ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์

9. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พ.ศ.2031-2034 ครองราชย์ 3 ปี) รัชกาลนี้ไม่มีหลักฐานว่าทรงทำอะไรบ้าง พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ กล่าวย่อว่า "ศักราช 850 (พ.ศ.2031) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าเสด็จลงไปตีเมืองทวาย" แต่ตีเมืองไม่ได้ พระองค์เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ.2034

สำหรับพระนามาภิไธย "บรมราชาธิราช" ได้ให้ความหมายไว้ค่อนข้างแล้ว ผิดกันเพียงเลขกำหนดรัชกาลที่ต่างกัน เช่น 1, 2 หรือ 3 เท่านั้นจึงเป็นอิทธิพลในทางศาสนาพราหมณ์

10. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ.2034-2072 ครองราชย์ 38 ปี) พระองค์ทรงเลื่อมใสในศาสนาพุทธ จะเห็นได้จากการสร้างวัดหลายแห่ง เช่นสร้างพระวิหารศรีสรเพชญ์ (พ.ศ.2042) หล่อพระพุทธรูปเจ้า พระศรีสรเพชญ์มุนีทองคำ น้ำหนัก 286 ชั่งเป็นต้น ในด้านการติดต่อกับต่างประเทศ ฝรั่งเศสติดต่อได้เข้ามาติดต่อกับชายเมื่อ พ.ศ.2054 นับเป็นครั้งแรกที่ฝรั่งเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา

สำหรับพระนามาภิไธย "พระรามาธิบดี" ได้ให้ความหมายไว้แล้วเช่นกัน เป็นการยกย่องพระมหากษัตริย์เทียบเท่า "พระราม"¹⁶ จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

11. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (หน่อพุทธางกูร) ครองราชย์เมื่อราว พ.ศ.2072-2076 เดิมทรงพระนามว่าสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ครองราชย์ได้ 4 ปีเศษก็เสด็จสวรรคตด้วยมีพระชนม์มครองราชย์น้อย จึงไม่ปรากฏพระราชกรณียกิจมาก

พระนามาภิไธย "บรมราชาธิราช" ให้ความหมายไว้แล้ว ถือว่าเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ แม้แต่พระนามเดิมว่า "สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์" ก็ยังเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ เพราะว่าพระอาทิตย์เป็นเทพที่วาดารไปจากพระศิวะ

¹⁶ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดิม, หน้า 35.

12. พระรัชฎาธิราช (พ.ศ.2076-2077 ครองราชย์ 1 ปี) ทรงเป็นกษัตริย์ที่มีพระชนม์เพียง 5 พรรษา จึงถูกพระไชยราชาเจ้านายเชื้อสายราชวงศ์ทองสำเริงโทะเสียค้ำพระชนม์ที่น้อยนัก จึงไม่ปรากฏพระราชกรณียกิจในรัชกาลนี้

สำหรับพระนามาภิไธยนั้น รัชโทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ "พระรัชฎา" หมายถึง "ผู้สืบทอด" ธิราชคือ "ผู้เป็นใหญ่"¹⁷ หมายถึงผู้สืบทอดสมบัติคนแรก เป็นพระองค์ต่อไป

13. สมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ.2077-2089 ครองราชย์ 12 ปี) ในรัชกาลนี้มีเรื่องเกี่ยวกับทางเชียงใหม่ อาณาจักรล้านนาไทย ไม่มีเชื้อพระวงศ์สืบเชื้อสายเจ้าเมืองต่าง ๆ ทางล้านนาไทยเกิดแตกแยกกัน สมเด็จพระไชยราชาธิราชได้ยกกองทัพไปถึงเชียงใหม่ ขณะนั้นพระนางมหาเทวีจระประภาผู้ครองเมืองเชียงใหม่ ใค้ออกมาต้อนรับอัญเชิญสมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จเข้าไปเมืองเชียงใหม่ พระองค์ประทับอยู่ได้ 2 เดือนก็เสด็จกลับกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.2081

ในขณะนั้น พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้แห่งพม่า ต้องการขยายอำนาจมายังประเทศไทย และประเทศใกล้เคียง จึงยกทัพมาตีเมืองเชียงกรานซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทย โดยอ้างว่าเพื่อตามครอบครัวมอญที่หนีเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงกราน สมเด็จพระไชยราชาธิราชได้ยกกองทัพไปตีเอาเมืองเชียงกรานกลับคืนมาได้ นับเป็นครั้งแรกที่ไทยกับพม่าทำสงครามกัน ส่วนทางเมืองเชียงใหม่ พระนางมหาเทวีจระประภาได้ยอมอ่อนน้อมต่อพม่า สมเด็จพระไชยราชาธิราชได้ยกกองทัพไปตีแย่งเมืองเชียงใหม่อีก พระนางมหาเทวีจระประภาเห็นสู้ไม่ได้จึงยอมเป็นประเทศราชของกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งหนึ่ง พระองค์ได้ยกกองทัพกลับและสวรรคตในบั้นเอง

พระนามาภิไธย "ไชยราชาธิราช" หมายความว่า "กษัตริย์ผู้ทรงเป็นใหญ่ด้วยความมีชัย" เป็นรัชโทธิพลทางศาสนาพราหมณ์¹⁸

¹⁷ ฝาสุข อินทรารุท, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

¹⁸ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

14. พระยอดฟ้าหรือพระแก้วฟ้า (พ.ศ.2089-2091 ครองราชย์มา 2 ปี) ทรงเป็นราชโอรสของสมเด็จพระไชยราชาธิราช ประสูติจากพระสนมเอกฝ่ายซ้าย คือท้าวศรีสุดา-
จันทร ครองราชย์เมื่อพระชนม์ 11 พรรษา จึงมีพระชนนีเป็นผู้สำเร็จราชการ ฝ่ายท้าวศรี-
สุดาจันทรเกิดสมัครรักไครกับพันบุตรศรีเทพ พนักงานรักษาหอพัก พระนางได้ตั้งพันบุตรศรีเทพ
เป็นขุนวรวงศาธิราชและให้วาระาชการแผ่นดิน ต่อมาขุนวรวงศาธิราชได้ปลงพระชนม์พระแก้ว-
ฟ้า เมื่อ พ.ศ.2091

สำหรับพระนามนั้น เพราะยังทรงพระเยาว์ พระชนม์เพียง 11 พรรษา จึงยังไม่
ทรงพระนามเต็มพระยศ "ยอดฟ้า" และ "แก้วฟ้า" เป็นภาษาไทยแต่พอจะอนุโลมคำแปลว่า
"ฟ้า" เป็นที่อยู่ของเทพเจ้า และก็เป็นพยางค์เดียวที่เป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์¹⁹

15. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ.2091-2111 ครองราชย์นาน 20 ปี)
ในสมัยที่เจ้าแม่ศรีสุดาจันทรมีอำนาจอยู่นั้น พระเพ็ชรราชาอนุชาของสมเด็จพระไชยราชา
เกรงกลัวภัยจึงได้ออกผนวชเป็นภิกษุ เมื่อพวกเข้าราชการคบคิดกันกำจัดขุนวรวงศาธิราชและ
เจ้าแม่ศรีสุดาจันทรแล้ว จึงได้ไปอัญเชิญพระเพ็ชรราชาให้ลาผนวชออกมาเป็นกษัตริย์ ทรง
พระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ทรงสถาปนาพระมเหสีคือพระศรีสุริโยทัย สถาปนา
พระราชโอรสองค์ใหญ่เป็นพระราเมศวรตำแหน่งรัชทายาท องค์ที่สองเป็นพระมหินทราธิราช
พระราชธิดาองค์ใหญ่เป็นพระวิสุทธิกษัตริย์ และพระองค์ที่สองเป็นพระเทพกษัตริย์ ส่วนขุน-
พิเรนทรเทพผู้ตนคิดกบฏการนี้ ได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า ทรง
แต่งตั้งให้ไปปกครองเมืองพิษณุโลกบังคับหัวเมืองเหนือทั้งปวง แล้วพระราชทานพระวิสุทธิ-
กษัตริย์เป็นพระมเหสีอีกด้วย ขุนอินทรเทพเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมโศกราช หลวงศรียศเป็น
เจ้าพระยามหาเสนาบดี หมื่นราชเสนาหาเป็นเจ้าพระยามหาเทพ นับว่าได้รับนับบำเหน็จความ
ชอบสูงสุด และให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในขณะนั้น ตำแหน่งสูงสุดสมัยอยุธยาที่ปรากฏในเอกสาร
ต่างชาติ เป็นชั้นออกญา ส่วนตำแหน่งชั้นเจ้าพระยามีในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ คือเจ้า
พระยาบำนางจูรวัักษ์เพียงคนเดียว แต่ด้วยเหตุพงศาวดารเรียบเรียงสมัยรัตนโกสินทร์ จึง
เรียกตำแหน่งสูงสุดเหมือนสมัยรัตนโกสินทร์

¹⁹ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดิม, หน้า 35.

ในรัชกาลนี้ไทยกับพม่าเกิดรบกันถึง 3 ครั้ง คือครั้งแรกเสียสมเด็จพระศรีสุริโยทัย (พ.ศ.2091) ครั้งที่ 2 สงครามช้างเผือก (พ.ศ.2106) และครั้งที่ 3 ไทยตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า (พ.ศ.2112) อยู่ 15 ปี สมเด็จพระนเรศวรไททรงประกาศเอกราชของกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ.2127

สำหรับพระนามาภิไธย "มหากัรพรดิ" คือ "กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่"²⁰ นับเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

16. สมเด็จพระมหินทราธิราช (พ.ศ.2111-2112 ครองราชย์ 1 ปี) สมเด็จพระมหากัรพรดิประสูติเมื่อ พ.ศ.2111 พระราชโอรสได้ขึ้นครองราชย์ขณะที่อยู่ในระหว่างศึกสงครามกับพม่า ครั้นพม่าดำเนินนโยบายนั้นตอนกำลังของไทยโดยสนับสนุนให้สมเด็จพระมหาธรรมราชาอยู่ครองเมืองพิษณุโลก ซึ่งเท่ากับตัดกำลังหัวเมืองฝ่ายเหนือไม่ให้มาช่วยพระนครหลวง ประกอบกับพระเจ้าแผ่นดินทรงอ่อนแอไม่เอาพระทัยใส่บ้านเมืองและการสงคราม แม้แต่พระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาวเสด็จไปบัญชาการรักษาพระนครอยู่ทุกวัน สมเด็จพระมหินทราธิราชก็ไม่ทรงวางพระทัย "สั่งให้เอาพระเจ้าลูกเธอพระศรีเสาว ไปฆ่าเสียที่วัดพระราม"

บ้านเมืองไทยตอนนั้นอลเวง เป็นที่หวุ่นวิตกโดยทั่วไปของข้าราชการ เพราะพระมหากษัตริย์มีความเหี้ยมโหด ฆ่าราชบุตรได้ทั้ง ๆ ที่ราชบุตรเสด็จไปบัญชาการรบปกป้องบ้านเมืองเพื่อประเทศชาติและคนไทย พม่าก็วางแผนตัดกำลังไทยโดยสนับสนุนพระมหาธรรมราชาไปครองเมืองพิษณุโลก แม้พระมหินทราธิราชเองก็ไม่สนพระทัยในการรบ โดยปกติวิสัยคนไทยจะรักและไม่ฆ่าลูก ส่วนใหญ่นั้นลูกจะฆ่าพ่อได้ เช่นสมัยพญาพาลพญาางเรียกว่า "ปิตุฆาต" แต่สมัยอยุธยาที่พ่อกลับมาลูกได้เสียเอง จึงเป็นเหตุให้ไทยต้องอ่อนแอ โดยที่ทรงกระทำผิดเยี่ยงอย่างของมนุษยธรรม เป็นเหตุให้ครองราชย์ได้เพียง 1 ปี ความเป็นจริงแล้วทุกคนต่างภาวนาขอให้พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ขึ้นครองราชย์โดยเร็ว แต่เหตุการณ์ไม่อาจเป็นไปเช่นนั้นได้ และในไม่ช้าพม่าก็ตีกรุงแตกเป็นครั้งแรกใน พ.ศ.2112

²⁰ ผาสุข อินทราวุธ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

บทเรียนที่เป็นเช่นนี้ นับเป็นความเศร้าใจของคนไทยอย่างยิ่ง นับเป็นบทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่ไทยต้องจดจำไปนาน จนปัจจุบันนี้คนไทยตื่นตัวในเรื่องความรักชาติมาก และมักช่วยกันแก้เหตุการณ์ร้ายต่าง ๆ ใต้เท้าที่ กอนที่ระยะเหตุการณ์นั้น ๆ จะสายเกินไป

สำหรับพระนามาภิไธยของพระองค์นั้น ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์โดยตรง "มหินทราธิราช"²¹ มีความหมายว่า "พระราชาผู้เป็นใหญ่" เข้าใจว่าทรงพระนามเช่นนี้ คงเป็นชื่อยกย่องเจ้าผู้สร้างโลกและทำลายโลกได้เช่น "พระศิวะ" จึงมีพระนามที่เป็นสายทางเดียวกัน

17. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (พ.ศ.2112-2133 ครองราชย์ 21 ปี) ทรงเป็นกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย ในรัชกาลนี้เขมรได้ยกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาหลายครั้ง กล่าวคือ

พ.ศ.2113 พระยาละแวกยกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยา แม่ทัพเขมรชื่อพระยาจัมปา ถูกป็นยิงไปจากพระนคร เขมรจึงยกทัพกลับ

พ.ศ.2118 พระยาละแวกยกทัพมาทางน้ำ ตั้งทัพเรือที่ตำบลพะเนงเชิง (พนมเชิง) ทัพพระยาละแวกไม่สามารถตีกรุงได้ จึงยกกองทัพเรือกลับ

พ.ศ.2121 พระยาละแวกยกทัพมาตีเมืองเพชรบุรี แต่ไม่สำเร็จ

พ.ศ.2124 พระยาละแวกยกทัพเรือมาตีเพชรบุรีอีก เมื่อได้เมืองเพชรบุรีแล้ว ได้ส่งกองทัพมาปล้นชายแดนและกวาดต้อนคนไทยเป็นเชลยศึกเป็นอันมาก

สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงมีพระราชโอรส 2 พระองค์ คือพระองค์คำ (พระนเรศวร) และพระองค์ขาว (พระเอกาทศรถ) พระองค์คำเคยถูกพม่าจับไปเป็นตัวประกันเมื่อพระชันษาเพียง 9 ขวบ และเมื่อพระชนม์ได้ 15 พรรษาจึงได้สถาปนาเป็น "พระนเรศวร" และโปรดให้ไปครองเมืองพิษณุโลกเมื่อพระชนม์ได้ 16 พรรษา ทรงฝึกเด็กหนุ่มไว้ใช้ในราชการ และเป็นกำลังสำคัญในเวลาต่อมา เช่นเมื่อพระเจ้าหงสาวดี-

²¹ สุนทร นวลสกุล และคนอื่น ๆ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35-36.

บุเรงนองสวรรคตแล้ว (พ.ศ.2124) เมืองคังเชียงเมือง พระเจ้านันทบุเรงสั่งให้ทัพหงสาวดี ทัพตองอู และทัพกรุงศรีอยุธยาไปตีเมืองคังกบฏ พระนเรศวรทรงใช้กลยุทธ์ตีเมืองได้ ต่อมา ในปี พ.ศ.2116 พระเจ้าอังวะทรงมีเรื่องบาดหมางกับพระเจ้าหงสาวดีนันทบุเรง และไม่ยอมอ่อนน้อมต่อหงสาวดี เจ้านันทบุเรงเตรียมยกกองทัพไปตีเมืองอังวะ พร้อมกับมีใบบอกไปยังพระเจ้าแปร พระเจ้าตองอู พระเจ้าเชียงใหม่ พระเจ้าลานช้าง และพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา ให้ยกทัพไปสมทบกับทัพหลวงที่เมืองหงสาวดี เพื่อเป็นการพิสูจน์ว่าเมืองเหล่านั้นยังภักดีต่อหงสาวดีหรือไม่อีกด้วย

สมเด็จพระมหาธรรมราชา ราชวงศ์สุโขทัย ต้องดำเนินวิเทโศบายในการปกครองอย่างหนัก เพราะขณะนั้นพม่ามีอิทธิพลเหนือไทย แม้แต่เจ้าเมืองสงขละพระนเรศวรและราชบุตรไปอยู่ที่พม่าก็ทรงยอมผ่อนปรน แต่ไม่เคยกลัวเกรงต่อพม่าแต่ประการใด

พระนามาภิไธยของพระองค์ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ "มหาธรรมราชา-อิราช"²² มีความหมายว่า "กษัตริย์ผู้มีธรรมอันยิ่งใหญ่"

18. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ.2133-2148 ครองราชย์ 15 ปี) เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อพระชนม์ได้ 35 พรรษา ได้ทรงสถาปนาพระเอกาทศรถราชอนุชาขึ้นเป็นมหาอุปราช มีพระเกียรติสูงเสมอเจ้าแผ่นดิน นับเป็นครั้งแรกที่ไทยมีกษัตริย์พร้อมกัน 2 พระองค์

ใน พ.ศ.2135 พม่าได้ยกกองทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีก โดยมีพระมหาอุปราชเป็นทัพหลวง พระยาพะสิมแห่งพุกามเป็นทัพหน้า การรบเกิดขึ้นที่แขวงเมืองสุพรรณบุรี ฝ่ายพม่าเสียพระยาพะสิมที่ตำบลจรเข้สามพัน

ต่อมาในปีเดียวกัน พ.ศ.2135 เป็นการทำสงครามครั้งใหญ่ จึงขอกลาวโดยละเอียดคือ พระมหาอุปราชได้ยกกองทัพมาอีก มีมังจาบโร เป็นแม่ทัพหน้า จัดเป็นกองทัพที่ 1

กองทัพที่ 2 พระเจ้าแปรเป็นแม่ทัพ

กองทัพที่ 3 พระเจ้าสังกะทิตเป็นแม่ทัพ

²² สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

ทั้ง 3 กองทัพมีกำลังพล 240,000 ช้าง 1,500 ม้า 2,000 ส่วนไทยมีกำลังเพียง 100,000 พม่าทุกกองทัพจะเคลื่อนเข้ามาทางด่านเจดีย์ 3 องค์เรียงตามลำดับ พร้อมกันเกณฑ์ให้พระเจ้าเชียงใหม่ส่งเสบียงอาหารมาให้

เมืองต่าง ๆ ได้จัดกองทัพ ยกไปกรุงหงสาวดีตามนัด ส่วนทางกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชา โปรดให้พระนเรศวรยกทัพออกจากเมืองพิษณุโลกไปตั้งทัพที่ตำบลวัดยม ท้ายเมืองกำแพงเพชร แล้วยกทัพไปตั้งที่เมืองแครง พระนเรศวรทรงทราบว่าพม่าส่งพระยาเกียรติ พระยาราม มาที่เมืองแครงเพื่อหาทางกำจัดพระองค์ จึงทรงยกกองทัพมุ่งสู่กรุงหงสาวดี ก็ทราบว่าพระเจ้าหงสาวดีทรงมีชัยเมืองอังวะ พระนเรศวรจึงตอนครอบครัวไทยกลับพระนครศรีอยุธยา ระหว่างเดินทางกลับ กองทัพพม่าตามมาทันที่ฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำสะโตง เกิดยิงต่อสู้กัน พระนเรศวรทรงยิงปืนนกสับยาว 9 คืบ ถูกสุรกรรมาแม่ทัพหน้าของพม่าสิ้นใจตายอยู่บนคอช้าง พระมหาอุปราชจึงให้ยกทัพกลับกรุงหงสาวดี นี่เป็นความเห็นของสมเด็จพระกรมพระยาคำรงราชานุภาพที่ทรงอธิบายไว้ใน "ไทยรบพม่า" แต่จากพงศาวดารของพม่าว่า พระมหาอุปราชยกกองทัพติดตามกองทัพพระนเรศวร เข้ามาจนถึงรบพุ่งกันที่ทุ่งลุมพลีทางทิศเหนือของกรุงศรีอยุธยา กองทัพพม่าถูกตีแตกยับเยิน ขอความที่อยู่ตอนนี้ พระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติระบว่า "ในปีเดียวกันนั้นเอง พระเจ้าหงสาวดี ให้พระเจ้าสาวดีและพระยาพะสิม ยกพลลงมายังกรุงศรีอยุธยา และครั้งนั้นศึกหงสาแตกพ่ายหนีไป

ครั้นเมื่อ พ.ศ. 2128 พม่ายกทัพมาตีกรุงศรีอยุธยาอีก พระเจ้าหงสาวดีทรงยกกองทัพมาตั้งที่ตำบลสระเกษ นอกกรุงศรีอยุธยา ระหว่างเดือนยี่ถึงเดือนสี่ การรบจึงเกิดขึ้นในเดือนห้า ทัพพม่าแตกพ่ายไปในปี พ.ศ. 2129 พม่ายกทัพเข้ามาโจมตีศรีอยุธยาอีก ถึงอยุธยาเป็นเดือนยี่ พระเจ้าหงสาวดีล้อมพระนครไว้ ใต้รบพุ่งต่อกัน พม่าไม่สามารถตีกรุงศรีอยุธยาให้แตกได้ จึงได้ยกทัพกลับในเดือน 5 แรม 14 ค่ำ ซึ่งเป็นปีใหม่แล้ว เมื่อกองทัพหลวงแตกแล้ว กองทัพอื่น ๆ ก็ถูกกองทัพไทยตีแตกพ่ายไปด้วย

จะเห็นได้ว่าพม่าโดยกกองทัพมาตีไทย ในระยะที่ไทยประกาศเป็นอิสระภาพใหม่ ด้วยหวังโจมตีไทยให้อยู่ใต้อำนาจต่อไป แต่ทำไม่สำเร็จ ในรัชกาลต่อ ๆ มาไทยจึงยกกองทัพไปโจมตีพม่าบ้าง

คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ไม่นิยมการเบียดเบียนชาติอื่น ๆ การยกทัพไปตี
พม่า นั้น ไม่มีเจตนาจะยึดครอง แต่เป็นการสอนให้พม่าสำนึกการกระทำ

ส่วนแผนการของไทยนั้น สมเด็จพระนเรศวรทรงแต่งตั้งพระยามรินทร์ฯ ไซย
เจ้าเมืองราชบุรีคุมกำลัง 500 คนทำหน้าที่เป็นกองโจร ยกไปรบกวณการเคลื่อนที่ของข้าศึก
ในเขตหลัง ทรงให้พระยาศรีไสยณรงค์เป็นแม่ทัพ ให้พระยาราชอุทยานเป็นยกกระบัตรคุม
กองทัพหัวเมืองไปรักษาคาน ตามลำน้ำท่าคอยที่หนองสาหร่ายเมืองสุพรรณบุรี ฝ่ายทัพหลวง
เดินทัพไปทางลำน้ำสุพรรณที่ท่าหว้าทอง แล้วตั้งทัพที่หนองสาหร่ายริมลำน้ำท่าคอย

กองทัพพระมหาอุปราชเดินทัพอย่างช้าและระมัดระวังมาก เข้ามาตั้งทัพที่ตำบล
ตระพังตรุ แขวงเมืองสุพรรณบุรีโดยยังไม่ปะทะกับฝ่ายไทยเลย ทัพพม่าอยู่ทางทัพไทยที่หนอง
สาหร่ายระยะทางเดิน 3 วัน ต่อมาทัพพระมหาอุปราชเคลื่อนทัพออกจากตำบลตระพังตรุ
ส่วนกองทัพพระยาศรีไสยณรงค์เคลื่อนทัพออกรักษาคานตามสั่ง เกิดปะทะกับกำลังข้าศึกที่ตำบล
ดอนเผาขาว จึงหนีกลับมา ทัพหน้าของพม่าไล่ตามตีดิตทัพพระยาศรีไสยณรงค์ซึ่งกำลังแตกพ่าย
การรบครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้นที่ตำบลหนองสาหร่าย

การทำยุทธหัตถีครั้งนั้นอยู่ไม่ทางทัพหลวงไทย คือที่ตำบลหนองสาหร่ายนัก เพราะ
สมเด็จพระนเรศวรเป็นฝ่ายตั้งรับ ส่วนพม่ายกทัพมาจากตำบลตระพังตรุโดยทัพนายกองก่อน
ติดตามด้วยทัพหลวง หลักฐานตอนนี้จะถูกต้องตามพระราชพงสาวดารกรุงเก่า แต่ฉบับนี้ย่อ
เกินไป ไม่ได้กล่าวถึงการสร้างเจดีย์ยุทธหัตถีไว้อีกเลย ผิดกับฉบับอื่น ๆ ซึ่งกล่าวถึงสมเด็จพระ
นเรศวรได้ก่อเจดีย์สร่วมพระศพ พระมหาอุปราชไว้ที่ตำบลตระพังตรุ

ในปัจจุบันเกิดปัญหาว่าเจดีย์ยุทธหัตถีอยู่ที่ไหนกันแน่ เพราะมีเจดีย์ที่เขาค้อภะ
พนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ที่ชาวบ้านแถบนั้นเข้าใจว่าเป็นเจดีย์ยุทธหัตถีจริง และเมื่อ
สื่อมวลชนหยิบยกปัญหานี้ขึ้นมากล่าวอ้างเหตุผลต่าง ๆ ก็ยิ่งไปกันใหญ่ จึงขอกล่าวในที่นี้ว่า
ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยาอีกเอาพระราชพงสาวดารกรุงเก่า เป็นหลักการและ
เป็นพงสาวดารที่เขียนขึ้นเมื่อจุลศักราช 1042 ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ส่วน

ฉบับอื่น ๆ เช่น ฉบับจันทานุมาศ ของฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ ฉบับพระพนรัตน์ และฉบับพระ-
ราชหัตถเลขา ได้ชำระและสอบสวนต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ทั้งสิ้น จึงเป็นเอกสารที่อยู่ทาง
ไกลกว่าฉบับหลวงประเสริฐมาก สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเชื่อตามพระราช
พงศาวดารฉบับที่ชำระสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ท่านทรงเชื่อว่าเจดีย์ยุทธหัตถีอยู่ที่ดอนเจดีย์
จังหวัดสุพรรณบุรี

เมื่อพิจารณาพงศาวดารพบว่า พระมหาอุปราชสิ้นพระชนม์แล้ว กองทัพใหญ่ของ
พม่าก็ล่าถอยไปจากสนามรบราว 150-160 เส้น แม่ทัพนายกองพม่ามีพระเจ้าแปร พระเจ้า-
ทองอุ และพระเจ้าเชียงใหม่ ได้ปรึกษาราชการว่า ควรจะปฏิบัติการอย่างไรต่อไป จะฝ่ง
ศพระมหาอุปราชไว้ก่อน แล้วจึงระดมกองทัพเร่งรุกไปยังกรุงศรีอยุธยาหรือเลิกทัพกลับ
หงสาวดี ในที่สุดตกลงว่าควรเลิกทัพ จึงเอาปรอทกรอกพระศพระมหาอุปราชาเชิญลงในเศวต-
รมัญญ์ซ้อนคอกว้อมพะลุแล้ว มหาดูรงคโยธาทั้งมวลก็เลิกทัพ เชิญพระศพระมหาอุปราชกลับ
กรุงหงสาวดีในเดือนมีนาคมปีนั้น ถ้าพิจารณาตามความเป็นจริงจากเหตุการณ์ที่กระทำยุทธ-
หัตถี ช้างทรงของสมเด็จพระนเรศวร²⁴ และสมเด็จพระเอกาทศรถหลงเข้าไปอยู่ตามกลาง
ข้าศึก และเมื่อทหารข้าศึกเห็นว่าแม่ทัพหลวงของตนสิ้นพระชนม์แล้ว ก็คงช่วยกันแย่งเอา
พระศพไว้ และหาทางทำร้ายสมเด็จพระนเรศวรและพระอนุชา แต่กองทัพไทยตามาทันเสีย
ก่อน จึงจะเห็นได้ว่าการรบครั้งใหญ่ไม่ห่างจากที่ตั้งทัพหลวงมากนัก

พระนามาภิไธยได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์โดยตรง "นเรศวร" นั้นมาจาก
คำว่า "นเรศ" ซึ่งมีที่มาจาก "พระนารายณ์"²⁵ ผู้คุ้มครองดูแลโลก พระนเรศวรจึงคุ้มครอง
รักษายุธยา

19. สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148-2153 ครองราชย์ 5 ปี กับ 5 เดือน)
ในรัชกาลนี้เป็นสมัยที่บ้านเมืองสงบเรียบร้อย สมเด็จพระเอกาทศรถทรงเป็นไมตรีและทำ
การค้ากับต่างประเทศโดยเฉพาะกับชาวยุโรป พระองค์ได้ส่งทูตไทยไปยังกรุงเฮก ประเทศ

²⁴ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

²⁵ ผาสุข อินทราวุธ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

เนเธอร์แลนด์ เมื่อ พ.ศ.2150 คณะทูตไทยจึงเดินทางไปเมืองแบนตั้ม เมืองกัว แล้วต่อไปถึงกรุงเฮกเมื่อปี 2151 นับเป็นประวัติคณะทูตไทยครั้งแรกที่เดินทางไปยุโรป

สมเด็จพระเอกาทศธรรมมีราชโอรส 5 พระองค์ องค์ใหญ่พระนามว่าเจ้าฟ้าสุทัศน์สิ้นพระชนม์ก่อนได้ครองราชย์ องค์ที่ 2 พระนามว่าเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาระบุว่า มีเพียง 2 พระองค์ แต่หลักฐานของวันวลิต พ่อค้าชาวฮอลันดาที่เข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยาเมื่อ พ.ศ.2176 ในตำแหน่งผู้ช่วยหัวหน้าบริษัทที่อยุธยา และในปี พ.ศ.2183 เขาได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับราชวงศ์พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา วันวลิตระบุพระนามราชบุตรของพระเอกาทศธรรมอีก 3 พระองค์คือ พระอินทราชา²⁶ พระศรีสิน และพระองค์ทอง

สำหรับพระนามภิกษุ ไทรโศกบัพติศนามทางศาสนาพราหมณ์โดยตรง "เอกา" นั้นมาจาก "เอก" แปลว่า "หนึ่ง" หรือ "เดียว" และคำว่า "ทศรถ" "สิบทาทา" หรือ "สิบนวณาด"²⁷ ความหมายที่สมบูรณน่าจะเป็น "มีสิบทาทาในตัวคนเดียว"

20. พระศรีเสาวภาคย์ (พ.ศ.2153-2153 ครองราชย์ 1 ปี 2 เดือน) พระองค์ถูกพระศรีสินซึ่งอยู่ในสมณะเพศเป็นพระพินธุกรรมจบัปลงพระชนม์ด้วยทอนจันทรแล้วขึ้นครองราชย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าทรงธรรม วันวลิตระบุว่ากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาถูกลอบปลงพระชนม์ด้วยอาวุธปืน เมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2153 และตั้งแต่นั้นมาก็มีกษัตริย์องค์ใหม่ขึ้นครองแผ่นดิน คือสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ซึ่งสมัยนั้นทรงพระนามว่า สมเด็จพระอินทราชาธิราช แต่พระราชพงศาวดารที่อ้างเรียบเรียงสมัยรัชกาลที่ 1

²⁶ สุขุม นวลสกุล, ให้แนวความคิดด้านปรัชญาการปกครองในวิชารัฐศาสตร์ทั่วไป, หน้า 35.

²⁷ ผาสุข อินทราวุธ, ให้แนวความคิดด้านปรัชญาในศาสนาพราหมณ์จากเรื่องรูปเคารพในศาสนาฮินดู, หน้า 16.

สำหรับพระนามภิไธย "ศรีเสาวภาคย์" ไม่เป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์โดยตรง ส่วนพระมหากษัตริย์ถ้ายังทรงพระเยาว์ พระนามจะไม่ขึ้นต้นมีคำนำหน้านามว่า "สมเด็จพระ" ส่วนคำว่า "ศรีเสาวภาคย์" มีความหมายโดยนุโลมว่า "ผู้มีความเป็นสง่าทั้งเจ็ดส่วน"

21. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ.2153-2171 ครองราชย์ 18 ปี) เมื่อขึ้นครองราชย์แล้วทรงตั้งให้ พระศรีสินเป็นมหาอุปราช เพื่อให้ขอความนี้กระจำขึ้นจึงใคร่ขอเสนอผลงานคนควาของศาสตราจารย์จร สุธพานิช มาอ้างดังนี้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสวรรคต ออกญาศรีวรวงศ์ ออกญาเสนาภิมุข และข้าราชการอื่น ๆ อีกบ้าง คบคิกักน้อยใหญ่ พระเชษฐาธิราชขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน พระศรีสินซึ่งเป็นอุปราชอยู่กลับไม่ได้เป็นกษัตริย์ เพราะขณะนั้นพระศรีสินผนวชอยู่ ออกญาศรีวรวงศ์จึงมอบให้ออกญาเสนาภิมุขไปทูลทวาทล้อมให้ลาผนวชเพื่อจะถวายราชสมบัติ พระศรีสินหลงเชื่อ เมื่อลาผนวชออกมาก็ถูกจับ ครอบงำ-สมบูรณาญาสิทธิราชมีข้อเสียเช่นนี้

สำหรับพระนามภิไธย ไม่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์เพราะ "ทรงธรรม" มีความหมายว่า "ผู้ตั้งไว้ในความเป็นธรรม" แต่ถ้าหากนำไปประกอบทางด้านคติธรรมให้มี ความหมายถึง "พระราม" หรือ "นารายณ์"²⁸ ก็เกี่ยวข้องในค่านิยมเจ้า "ผู้รักษาและทรงไว้ซึ่งความเป็นธรรม"

22. พระเชษฐาธิราช (พ.ศ.2171-2172 ครองราชย์ 8 เดือน) ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าทรงธรรม ครองราชย์ได้ 8 เดือนก็ถูกออกญาโกลาโหมจับสำเร็จโทษ ยังไม่ทรงมีพระราชกรณียกิจใด ๆ ให้อปรากฏ

สำหรับพระนามภิไธย ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ "พระเชษฐาธิราช"²⁹ มีความหมายว่า "พี่ชายผู้เป็นใหญ่"

²⁸ ผาสุข อินทราวุธ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

²⁹ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

23. พระอาทิตย์วงศ์ (พ.ศ.2172-2172 ครองราชย์ 28 วัน) ออกญากลาโหม สूरังคยภพระอาทิตย์วงศ์ซึ่งมีพระชนม์ 9 พรรษาโอรสของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมขึ้นเป็น กษัตริย์หุ่นบงกชมาก่อน แล้วแย่งราชสมบัติโดยหาเหตุว่า พระอาทิตย์วงศ์มีรูปร่างการสัณฐาน มีแต่เที่ยวประพาสจับแพะจับแกะ พระอาทิตย์วงศ์จึงถูกออกญากลาโหมปลงพระชนม์อีกพระองค์ หนึ่ง แล้วขึ้นครองราชย์ต่อมา

สำหรับพระนามอภิไธย ทรงได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์โดยตรง "พระอาทิตย์- วงศ์" จึงมีความหมายว่า "ตระกูลที่มาจากเทพพระอาทิตย์"³⁰

24. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ.2172-2199 ครองราชย์ 27 ปี) เมื่อ ออกญากลาโหมสूरังคยภ ปลงพระชนม์พระอาทิตย์วงศ์แล้ว ได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นกษัตริย์ ราชวงศ์ใหม่คือ ราชวงศ์ปราสาททอง รัชกาลนี้ญี่ปุ่นเข้าไทยมาจับทนายอยู่ในไทย ไม่ยอมรับ สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เพราะได้ปลงพระชนม์พระราชโอรสของพระเจ้าทรงธรรมถึง 2 พระองค์ แต่ถูกสมเด็จพระเจ้าปราสาททองขับออกจากกรุงศรีอยุธยาในที่สุด รัชกาลนี้ไทย ได้เขมรเป็นประเทศราช ทำให้ลัทธิเทวราชมีอิทธิพลครอบงำกษัตริย์ของไทยมาก

สำหรับลัทธิเทวลัทธินั้น จะมีอิทธิพลต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย แต่สมเด็จพระ- เจ้าปราสาททองคงมีอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์แฝงอยู่เพียงเล็กน้อย คือคำว่า "ปราสาท" ภาษาไทยหมายความว่า "สถูป" ชนิดหนึ่งที่มียอดแหลมคล้าย "เจดีย์" แต่คำว่าปราสาทนิยม ใช้เรียกชื่อสถูปในศาสนาพราหมณ์ เช่นปราสาทหินพิมาย ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองค้ำ ฯลฯ เป็นต้น

25. สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย (พ.ศ.2199-2199 ครองราชย์รวม 2 เดือน) เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าไชยขึ้นครองราชสมบัติในปีเดียวกัน ก็ถูกสมเด็จพระนารายณ์กับพระสุธรรม- ราชาปลงพระชนม์ จึงไม่ปรากฏมีพระราชกรณียกิจในครั้งนั้นเกิดขึ้น

ในเรื่องอิทธิพล ของศาสนาพราหมณ์กับพระนามาภิไธยนั้น มีส่วนเกี่ยวพันกันเล็กน้อย คือคำว่า "ฟ้าไชย" เกี่ยวข้องกับที่สิ่งสถิตย์ของเทพเจ้า จึงถือว่า "ฟ้า" เป็นที่สูงในลัทธิเทวลัทธิ³¹

26. สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา (พ.ศ.2199-2199 ครองราชย์ 2 เดือน) เมื่อขึ้นครองราชย์ได้พยายามกระทำมิดีมิร้ายต่อพระชนมมารดาของพระนารายณ์ ซึ่งพงศาวดารบันทึกไว้ว่า "...อยู่มาสองเดือนเศษ สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา เจ้าแผ่นดินทอดพระเนตรเห็นพระราชกัลยาณี น้องพระนารายณ์เป็นราชันดดา ทรงพระรูปโฉมศรีวิลาสเลิศนารี ก็มีพระทัยเสนหาผูกพัน ปราศจากทางลัษชีสมโภค จึงให้หาไปขึ้นบนที่ห้อง เพื่อจะร่วมสังวาสด้วยพระราชกัลยาณีมิได้ขึ้นไปเข้าเฝ้าสมเด็จพระเชษฐาธิราช..." ด้วยเหตุนี้เองทำให้พระนารายณ์ทรงกริ้ว และนำทหารเข้าโจมตีจับพระศรีสุธรรมราชาสำเร็จโทษเสีย นับเป็นสงครามกลางเมืองที่โหดร้ายมาก ทำให้ทหารทั้ง 2 ฝ่ายล้มตายจำนวนมาก เพราะทัพทั้ง 2 ฝ่ายต่างใช้กำลังเป็นกองทัพ มีการใช้ช้างเป็นพาหนะ และยิงปืนใหญ่เข้าพระราชวังในนครหลวงด้วย

"ศรีสุธรรมราชา" หมายความว่า "พระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรม เป็นความสง่างาม" เทียบได้กับความเป็นธรรม หรือ "ธรรมะ"³² ของพระราม จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

27 สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199-2231 ครองราชย์ 40 ปี) รัชกาลนี้กรุงศรีอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางการค้า และมีความเกี่ยวข้องกับประเทศตะวันตกโดยเฉพาะฝรั่งเศส ไทยได้ส่งทูตไปเจริญไมตรีกับพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้ส่งบาทหลวงหลายรูปเข้ามาเผยแพร่วิทยาศาสตร์กับสิ่งพระราชปาลลูลู บาทหลวงตาซาสด เป็นต้น ลาลูแบร์ก็เข้ามาในรัชกาลนี้ มีฝรั่งเศสชาตกรีกคนหนึ่งชื่อ ฟอลคอล ได้อาศัยเรือสินค้าอังกฤษเข้ามาและได้เข้ารับราชการในราชสำนัก จนเป็นที่โปรดปรานของพระนารายณ์ ต่อมาได้ตำแหน่งเจ้าพระยาวิชาเยนทร์ วิจารณ์การฝ่ายการค้าและต่างประเทศ ทำให้การค้าเจริญมาก

³¹ สุขุม นวลสกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

³² เรื่องเดิม.

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ครองราชย์ได้ 10 พรรษา (พ.ศ.2209) จึงได้เสด็จไปสร้าง พระราชวังที่ลพบุรี แล้วพระองค์ทรงย้ายไปประทับที่วังลพบุรี (ละโว้) เหตุการณ์ตอนนี้คล้าย คลึงกับสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

ในตอนปลายรัชกาล เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ประชวรใกล้สวรรคต เจ้าพระยา วิไชยเยนทร์ได้คบคิดกับกองทหารฝรั่งเศสให้ยกกองทัพไปยังลพบุรี แต่ขุนนางไทยนั้นมีพระ- เพทราชาได้กำจัดเจ้าพระยาวิไชยเยนทร์เสียก่อน และคบคิดกับขุนหลวงสรศักดิ์พระราชาบุตร นอกเศวตฉัตร คิดการใหญ่ใครจะใคร่ราชสมบัติ และได้กำจัดพระปิยะโอรสบุญธรรมของสมเด็จพระ นารายณ์เสีย ก่อนที่พระองค์จะเสด็จสวรรคตเพียงเล็กน้อย พระเพทราชาได้ครองราช สมบัติต่อมา เป็นกษัตริย์วงศ์ใหม่ ราชวงศ์บ้านพลูหลวง

สำหรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์เกี่ยวกับพระนามาภิไธยนั้น จึงไม่ต้องสงสัยเลย เพราะไคร์บอิทธิพลอย่างชัดเจน "พระนารายณ์"³³ เลียนแบบชื่อของเทพเจ้า "พระวิษณุ" หรือเลียนแบบชื่อพระนารายณ์องค์จริง ที่เป็นเทพผู้รักษาดูแลโลก

28. สมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ.2231-2246 ครองราชย์ 15 ปี) สมเด็จพระ- เพทราชาเป็นกษัตริย์ราชวงศ์บ้านพลูหลวงองค์แรก รัชกาลนี้บ้านเมืองวุ่นวายมาก เนื่องจาก พระองค์ไม่เป็นเชื้อพระวงศ์ ภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่บ้านพลูหลวง สุพรรณบุรี จึงเกิดขบถและ สงครามกลางเมือง 4 ครั้งคือ

- ขบถธรรมเสถียร เป็นชาวมอญได้ปลอมเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ พระน้องยา หรือ ราชอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์ ยกทัพจากนครนายกมายังกรุงศรีอยุธยา แต่ถูกตีแตกทาง ด่านตะวันออกของกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2233

- ขบถพระยายมราช เจ้าเมืองนครราชสีมา ไม่ยอมรับว่าพระเพทราชาเป็น กษัตริย์ แต่ถูกปราบลงได้ในปี พ.ศ.2234

- ขบถพระยานครศรีธรรมราช แข็งเมืองอยู่ได้ 2 ปีก็ถูกปราบลงได้

- ขบถบุญกว้าง เป็นชาวเมืองนครราชสีมา มีความเชื่อในไสยศาสตร์ มากใหญ่ ใฝ่สูงอยากเป็นกษัตริย์ แต่ถูกกองทัพของพระเพทราชาตีจนแตกในปี พ.ศ.2243

³³ ฟ้าสุข อินทราวุธ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

ในรัชกาลนี้การติดต่อกับประเทศตะวันตกเสื่อมลง เพราะพระมหากษัตริย์ไม่โปรดฝรั่ง และมีเหตุการณ์ไม่สงบบ่อย ๆ พ่อค้าไม่กล้านำเรือเข้ามาค้าขาย จึงหันไปค้าขายกับประเทศอื่นที่บ้านเมืองสงบและเรียบร้อยกว่า

พระนามาภิไธย "เพทราชา" เป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ ด้วยเพราะ "เพทราชา" มีความหมายว่า "กษัตริย์สี่เพทาย" เป็นรังสีหนึ่งของพระอาทิตย์

29. พระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ) ครองราชย์ พ.ศ.2246-2251 เป็นเวลา 6 ปี เป็นมหาอุปราชในรัชกาลที่ 28 (พระเพทราชา) นำสังเกตว่าสมัยกลางของการครองราชย์พระเพทราชาคงจะเริ่มบูชาทะเพเจ้า เพราะพระองค์ทรงรังเกียจฝรั่ง เนื่องจากฝรั่งนับถือศาสนา จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้พระเจ้าเสือทรงสืบสกุลการบูชาเทพเจ้า และน่าจะเชื่อว่ในรัชกาลนี้คงจะมีการสร้างเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์เพื่อบูชาเทพเจ้า เป็นเทวาลัยหลังคาทรงศิขรผสานรูปจั่วสูงทางคานสกด พระสรรเพชญ์ที่ 8 ขุนหลวงสรศักดิ์หรือพระเจ้าเสือ นั้น คือองค์เดียวกัน จากข้อความที่บันทึกไว้ ณ เทวาลัยบริเวณวัดวรเชษฐาราม (เริ่มลบเลือนหายากขึ้น) อ้างอิงถึงพระเจ้าเสือ ณ ที่แห่งนี้เป็นหลักฐาน อ้างอิงว่าพระองค์เคารพเชื่อถือเทพเจ้า เพราะมีตัวลึงค์อันเป็นสัญลักษณ์ของพระอิศวรในลัทธิไศวนิกาย เป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ และมีโยนิรูปปั้นลอยตัวเหมือนตัวลึงค์ มีขนาดใหญ่มาก ตั้งอยู่คู่เคียงกัน มีอ่างน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ ไห่รองเพื่อไว้บูชา สังเกตดูว่าเป็นการครบวงจรของการบูชาเทพเจ้า

ในรัชกาลของพระเจ้าเสือ พระราชพงศาวดารบันทึกว่าพระองค์ทรง "...พอพระทัยไปทรงเปิด..." และ "คลองข้างอยู่เนื่อง ๆ" กิจกรรมทางบ้านเมืองไม่ค่อยปรากฏ ในเอกสาร พระนามาภิไธยของพระองค์นั้นไม่รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

30. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ พ.ศ.2251-2275 ครองราชย์นาน 24 ปี เป็นรัชกาลที่มีความสงบมากกว่ารัชกาลก่อน ๆ³⁴ มีการขุดคลองมหาชัย คลองนี้เชื่อมคลองแมกลอง กับแม่น้ำท่าจีน คลองแมกลองไหลลงสู่แม่น้ำแมกลอง ปัจจุบันชาวบ้านเรียกชื่อคลองมหาชัยว่า คลองสุนัขหอน คลองนี้ใช้คนขุด 30,000 คน เพื่อใช้เป็นทางคมนาคมส่งช้างไป

³⁴ วิจารณ์ อัมพันสุข, เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

ชายต่างประเทศ เช่นอินเดีย ปากีสถานฯ ในรัชกาลนี้ได้ทำนุบำรุงพุทธศาสนาดังปรากฏในหลักฐานว่า โปรดให้สร้างวัดป่าโมกข์อ่างทอง แต่พระองค์ก็ทรงชอบกีฬาไล่สัตว์ ตกปลา เช่นเดียวกับสมเด็จพระราชบิดา ในด้านการติดต่อกับต่างประเทศ รัชกาลนี้มีชนชาติสเปนได้ส่งทูตมาจากเมืองฟิลิปปิน และรับอนุญาตให้เข้ามาขายในแม่น้ำเจ้าพระยาได้ จนกระทั่งไทยเสียกรุงแก่พม่าใน พ.ศ.2310

เมื่อสิ้นรัชกาลเกิดเหตุการณ์ยุ่งยากเหมือนสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง กล่าวคือสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระทรงสถาปนาอนุชาเจ้าฟ้าพรเป็นมหาอุปราช แต่เมื่อพระองค์ทรงประชวรได้มอบราชสมบัติให้พระโอรสองค์ใหญ่ คือเจ้าฟ้านเรนทร์ ต่อมาเจ้าฟ้านเรนทร์ออกบวชเพื่อหนีความยุ่งยากที่เกิดขึ้น แต่สงครามกลางเมืองก็หลีกเลี่ยงไม่พ้นระหว่างมหาอุปราชกับโอรสอีก 2 พระองค์ซึ่งประทับในวังหลวง คือเจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าปรเมศร์ ทั้ง 2 ฝ่ายได้ใช้กำลังทหารทั้งหมดที่มีอยู่รบราฆ่าฟันกันประมาณ 1 สัปดาห์ ฝ่ายพระมหาอุปราชมีขุนนางเดิมชื่อน้อย คือขุนชำนาญเป็นแม่ทัพจึงได้ชัยชนะเจ้าฟ้าทั้ง 2 พระองค์ถูกจับได้ พระมหาอุปราชได้ปลงพระชนม์เสียแล้วขึ้นครองราชสมบัติ ทรงพระนามว่า พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระนี้ พระนามาภิไธยไม่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ เพราะว่า "ท้ายสระ" เป็นภาษาไทยแปลว่า "ปลายสระน้ำ"

31. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ.2275-2301 ครองราชย์ 26 ปี)

เมื่อขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงตั้งให้ขุนชำนาญเป็นบริรักษ์ ว่าที่โกษาธิบดีเป็นความดีความชอบสูงสุด รวมทั้งข้าหลวงเดิมที่จงรักภักดี ก็ให้ได้รับบรรดาศักดิ์ทั่วทุกคน รัชกาลนี้บ้านเมืองสงบสุข ความเจริญต่าง ๆ บังเกิดขึ้น ทางอักษรศาสตร์มีเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ เจ้าหญิงกุลชล และเจ้าหญิงมณฑุทรงเป็นนักกวีที่มีชื่อ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ทรงนิพนธ์คำโคลงเรื่อง "กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง" ส่วนเจ้าฟ้าหญิงทั้ง 2 ได้ทรงนิพนธ์เรื่องอิเหนาใหญ่และอิเหนาเล็ก ในด้านพุทธศาสนาทรงทำนุบำรุงอย่างจริงจัง ทรงส่งทูตไปลังการับพุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์มาเผยแพร่งกรุงศรีอยุธยาด้วย

ในปี พ.ศ.2293 เขมรเกิดความไม่สงบ เจ้านายเขมรหนีเข้ากรุงศรีอยุธยาเพื่อขอความช่วยเหลือ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงให้เจ้าฟ้าทะละหะ (อุรุ) ไปครองเขมรได้สำเร็จ เขมรจึงเป็นประเทศราชของไทยตลอดสมัยกรุงศรีอยุธยา

สำหรับพระนามาภิไธย "บรมโกศ" ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ เพราะ "บรมโกศ" หรือ "บรมโลก" หมายถึงที่สูงที่สุด ซึ่งนิยมใช้ทั้งพระมหากษัตริย์ไทยและเขมร

32. สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (พ.ศ.2301-2301) เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศสิ้นพระชนม์แล้ว พระมหาอุปราชได้ขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร เมื่อครองราชย์ได้ 2 เดือน ก็ถวายราชสมบัติให้แก่เจ้าฟ้าเอกทัศพระเชษฐาราชแล้วพระองค์เสด็จออกผนวช ณ วัดเดิม แล้วเสด็จไปอยู่ที่วัดประทุมในเวลาต่อมา

สำหรับพระนามาภิไธยของพระเจ้าอุทุมพร ไม่ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ สิ่งที่นาสั่งเกิดอีกประการหนึ่งคือ พระเจ้าอุทุมพรไม่เต็มพระทัยที่จะครองราชย์ เพราะทรงเห็นการแย่งราชสมบัติ การลอบปลงพระชนม์กษัตริย์พระองค์ก่อน ๆ ล้วนเป็นบทเรียนที่น่าหวาดระแวง จึงทรงแสวงธรรมสละกิเลสในโลกมนุษย์

33. สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พ.ศ.2301-2310 ครองราชย์ 9 ปี) หรืออีกพระนามหนึ่งคือ พระเจ้าเอกทัศ เมื่อขึ้นครองราชย์แล้ว พระองค์ทรงโปรดให้หล่อพระพุทธรูปเทวพระวรกายของพระองค์ แล้วออกพระราชบัญญัติการใช้เครื่องขังดวง เครื่องวัดต่าง ๆ ทั้งเงินบาท เงินสลึง เงินเฟื้อง ให้เที่ยงตรงตามราชประเพณี แล้วทรงพระกรุณาให้ยกเลิกภาษีอากรต่าง ๆ ภายใน 3 ปี จะเห็นได้ว่าเป็นการส่งเสริมการค้าภายในประเทศ เช่นเดียวกับพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระและพ่อค้าชาวตะวันตกก็เข้ามาค้าขาย เมื่อทรงขึ้นครองราชสมบัติแล้ว มีพ่อค้าชาวอังกฤษนำนกระจอกเทศ สูง 3 ศอก 1 คืบ สิ่งสูง 3 ศอก อย่างละ 1 ตัว มานเทศ 3 ตัวมาถวาย เหลาช้างเอก 12 ช้างผูกด้วยเครื่องทองประดับของฝรั่งเศส บ้านเมืองตอนต้นรัชกาลมีความสงบสุขมาก มีการค้าขายกับชาวต่างประเทศ ทำให้ประชาราษฎร์ทั้งปวงอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยการทหารของบ้านเมืองไม่สามัคคี ด้วยมีเจ้านายบางพระองค์มักใหญ่ใฝ่สูงเป็นไส้ศึกให้พม่าเมื่อเข้าตีกรุงศรีอยุธยา ทำให้ตกเป็นเมืองขึ้นแก่พม่าเมื่อนัองการ เดือน 5 ขึ้น 9 ค่ำ ปีกุน พ.ศ.2310

พระนามาภิไธย ได้รับอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ "สุริยาสัน อมรินทร์" มีความหมายถึง "องค์พระอาทิตย์" อันเป็นส่วนหนึ่งของการอวตารจากเทพยสุฐาน ตามแผนผังที่ 10 พม่าเข้าตีกรุงศรีอยุธยาทางแม่น้ำลพบุรีทิศเหนือ (แผนผังที่ 10)

หลักฐานสถาปัตยกรรมเนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่เกาะเมืองอยุธยา

1. ต้องทำความเข้าใจเสียก่อนว่าหลักศาสนาแต่เดิมนั้น เทวาลัยของศาสนาพราหมณ์ เป็นสถาปัตยกรรมที่พำนักของเทพเจ้า มักสร้างเป็นตัวอาคารกันแดดกันฝนและลมได้ และเป็นที่สังเกตได้ว่า เทวาลัยแทบทั้งหมดจะมีหลังคาเป็นทรงสูงเกินมุม 45 องศาทั้งหมด ซึ่งตรงตามคติของพุทธ ส่วนในศาสนาพุทธนั้นสร้างโบสถ์วิหาร (ไม่ติดภูเขา) และสถูป เป็นที่ประทับของพระติมากรรมของพระพุทธองค์เป็นสถูปหลักการสำคัญ

2. โบราณสถาน เจดีย์เป็นสัญลักษณ์ของพุทธศาสนา โดยมีคติว่า ผู้มีบุญตายไปแล้วไปเกิดบนสวรรค์ นั้นหมายความว่าเมื่อคนตายใหม่เสมือนกับสถิตอยู่เพียงแค่วานเจดีย์ เมื่อญาติพี่น้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ ก็เสมือนได้ไปเจดีย์ซึ่งเป็นบันไดไปสู่สวรรค์ เมื่อมีคนทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้มากขึ้น ๆ ก็เปรียบเสมือนผู้ตายได้ถึงยอดเจดีย์และในที่สุดก็หายขึ้นไปบนสรวงสวรรค์ นับเป็นความคิดที่แฝงปรัชญาให้คนช่วยกันสร้างแต่ความดี

3. โบราณสถานปราสาท จัดเป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์ ที่สร้างขึ้นมานั้นเป็นลักษณะยอดฝักข้าวโพด จะยอดป้อมเตี้ยหรือสูงก็ตาม ให้ความหมายทางคติธรรมว่า ศาสนานี้มีความมั่นคงภายใต้บัญชาของเทพเจ้า ที่ให้ความคุ้มครองรักษา คติของยอดปราสาทที่มั่นคงบนส่วนยอด แสดงความมั่นคงไม่หวั่นไหวง่าย เทพเจ้าของพราหมณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในขุมจรมัน (ถ้ำมึ) ให้ความหมายว่า คูแลรักษาวราหมณ์ 4 ทิศ

4. ไม่ว่าสิ่งนั้นเป็นพระปราสาทหรือเจดีย์ พระมหากษัตริย์สมัยโบราณมีอำนาจเปลี่ยนแปลงให้เกิดความเชื่อถือในศาสนาใหม่ก็ได้ เพราะฉะนั้นการที่เจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งเขมรเคยนับถือศาสนาพราหมณ์มาก่อน แต่เมื่อกลับใจนับถือศาสนาพุทธแล้ว นำเอาพระพุทธรูปนาคปรก สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา³⁵ ไปตั้งประดิษฐาน ณ ปราสาทองค์กลาง ที่ปราสาทสามยอดลพบุรีนั้น แสดงว่าปราสาทสามยอดเคยเป็นลัทธิศาสนาพราหมณ์มาก่อน ก็อาจเป็น

³⁵ การเก็บข้อมูลสนามนั้น เป็นรูปธรรม จึงใช้ถ่ายภาพได้จากของจริง และได้จากโบราณสถานจำนวนมาก.

บุษนิยสถานของพุทธในภายหลังได้ และเจดีย์สถานก็อาจถูกเปลี่ยนแปลงได้ ขึ้นอยู่ที่ว่าสัญลักษณ์ บรรจุกายในอาคารเป็นศาสนาใดเป็นหลัก

5. ต่อมาภายหลังที่มีการสร้างพระปรางค์ในวัดไทยนั้น ไม่ใช้วัดนั้นจะเป็นพราหมณ์ แต่ให้หมายความว่าเป็นพระปรางค์ย่อมมีอยู่ในวัดพุทธได้ โดยพระสงฆ์ในวัดเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า การที่ย่อมสร้างปรางค์ในวัดได้แสดงว่า พุทธศาสนามีวงจรรอบคลุมศาสนาพราหมณ์ มีใจกว้างขวางพระสงฆ์พุทธจะยอมโน้ม ไหวสาวกพราหมณ์ก่อน เป็นการให้เกียรติศาสนาพราหมณ์ที่เกิดก่อนพุทธศาสนา หรือแม้ต้องกระทำพิธีหรือพระราชพิธีร่วมกัน พระสงฆ์ไทยจะให้เกียรติพราหมณ์กระทำพิธีก่อนเสมอ

ด้วยหลักฐานที่อ้างอิงข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าพระปรางค์ที่สร้างในวัดไทยต่าง ๆ สมัยอยุธยา นั้น ไม่หมายความว่า เป็นวัดพราหมณ์ แต่ไทยรับอิทธิพลของพราหมณ์มาใช้เพราะเห็นว่า เป็นของดียังควรแก่การรักษา จึงสร้างพระปรางค์ซึ่งเป็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ในวัดไทยได้ และยังเป็นการสอนชนรุ่นหลังให้เข้าใจศาสนาสามัคคี ดังเช่นพุทธกับพราหมณ์ได้อีกด้วย นอกจากนี้ยังเป็นการกระจายวัฒนธรรมทางศาสนา ให้ชนรุ่นหลังทราบว่า ศาสนาที่ตนนับถือ ไม่เบียดเบียนกัน และไม่เป็นฉวนสงครามศาสนา แต่จะอยู่รวมกันอย่างสันติสุข

กฎเกณฑ์ที่จะแยกให้เห็นว่าพระปรางค์ลักษณะใด เป็นพระปรางค์ที่รับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์และพระปรางค์ใดที่เป็นวัฒนธรรมของพุทธศาสนาที่เรียกว่า "พระปรางค์ไทย" นั้น นายประทีป บัวบุตร ได้ให้ข้อสังเกตไว้ดังนี้³⁶

1. พระปรางค์ใดที่รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์โดยตรง จะมีลักษณะยกคอป้อมเตี้ย เป็นต้นแบบตามคติการสร้าง ฉะนั้นในประเทศอินเดียต้นแบบของศาสนาพราหมณ์จึงมียอดพระปรางค์คอป้อมเตี้ยทั้งหมด เมื่อวัฒนธรรมนี้ถ่ายทอดมาให้เขมร เขมรรับเต็มรูปแบบ พระปรางค์เนื่องในศาสนาพราหมณ์ในเขมรจึงมียอดคอป้อมเตี้ยทั้งหมด และรุกรามเข้ามาในไทย เพราะไทยเคยเป็นเมืองขึ้นของเขมร จึงปรากฏพระปรางค์คอป้อมเตี้ย เช่นพระปรางค์สามยอด ลพบุรี ปราสาทหินพิมายที่นครราชสีมา ปราสาทหินเขาพนมรุ้งที่บุรีรัมย์ ฯลฯ เป็นต้น

³⁶ การเก็บข้อมูลสนามนั้น มองเห็นวัฒนธรรมเปลี่ยนแปลงอย่างตอเนื่องและค่อยเป็นค่อยไป อย่างสมเหตุสมผล.

2. ปรากฏที่จัดเป็นวัฒนธรรมไทยนั้น จะมียอดเป็นลักษณะผักข้าวโพด มีทรงสูง เป็นการลอกเลียนแบบยอดของเจดีย์ แต่ยังทำรูปร่างเป็นพระปรางค์อยู่ ซึ่งการมองแบบอย่าง วัฒนธรรมไทยเรียกกันว่า "ปรากฏไทย" เช่นพระปรากฏที่วัดพระประโทนเจดีย์ ที่นครปฐม พระปรากฏที่วัดอรุณราชวราราม ที่กรุงเทพมหานคร พระปรากฏที่วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชร-บูรณ์³⁷ ฯลฯ เป็นต้น

ข้อมูลสนามบนเกาะ เมืองอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง

ข้อมูลต่าง ๆ อันเนื่องมาจากอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์นั้น กระจุกกระจายอยู่ทั่ว เกาะเมืองฯ และบริเวณใกล้เคียง ที่น่าสังเกตคือมีทั้งที่อยู่ในบริเวณ ที่เป็นวัดโดยทั่วไป และ บริเวณกลางแจ้งนอกวัดทั่วเกาะเมืองฯ วัดบางแห่งเป็นวัดร้างนับแต่พม่าเข้าศึกเผาเมือง เหลือซากบางแห่งเท่านั้น เช่นพระปรากฏที่วัดส้ม ปรากฏวัดบุปผาสถ (วัดโบสถ์) ฯลฯ เป็นต้น สำหรับข้อมูลสนามในบริเวณวัดที่น่าศึกษาก็คือ พระปรากฏอิทธิพลเขมรบริเวณวัดราชบูรณะ วัดมหาธาตุ วัดพระราม วัดธรรมามิกราช วัดเจ้าปราบ วัดบุปผาสถ และข้อมูลกลางแจ้ง บริเวณวัดวรเชษฐารามฯ จัดเป็นข้อมูลสนามที่สำรวจใกล้ชิด ส่วนข้อมูลสนามที่อยู่ในพิพิธภัณฑสถานเจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม (โดยคุตทวิฯ) ไม่นับญาติให้ถ่ายภาพจำเป็นต้องใช้การอธิบายและนำประติมากรรมขอมมาลงภาพเปรียบเทียบ เช่นเดียวกับ ที่ลพบุรี ส่วนที่นครปฐมได้รับความร่วมมือด้วยดีเช่นเดียวกับที่ปราจีนบุรี ฉะนั้นข้อมูลเปรียบเทียบจึงเห็นรูปธรรมมากกว่า ส่วนพนักงานอื่น ๆ ในทุกพิพิธภัณฑฯ เอื้อเฟื้อและให้ความร่วมมือเท่าที่สามารถอำนวยความสะดวกให้ได้ จึงนับเป็นส่วนดีที่ทำให้การสำรวจภาคสนามได้ข้อมูล มาศึกษาค้นคว้าเพื่อการวิจัยจนสำเร็จ ต่อไปนี้เป็นการเก็บข้อมูลสนามจากการสำรวจและเก็บ ข้อมูลในรายละเอียด เช่น ขนาด กว้าง ยาว ความสูง การจัดรูปแบบและอิทธิพลฯ จาก โบราณสถานต่อไปนี้

³⁷ การเก็บข้อมูลสนามมีความกระจายกว้างขวาง มีอยู่ตามวัดโดยทั่วไป มีอยู่บน สนามกลางแจ้งและติดต่อกับแม่น้ำ ลำคลอง..

ตั้งแต่ราว พ.ศ. 1733 มีการก่อสร้างปราสาทเป็นรูปหน้าคน และการสร้าง
ระเบียงล้อมรอบ ในปลายรัชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เริ่มสร้างที่ปราสาทบันทายฉมาร์
และปราสาทบายน ประติมากรรมที่ยกย่องพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เสมอเหมือนเทพเจ้าซึ่ง
ลักษณะของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ยังปรากฏอยู่อีกในภาพหน้าคนที่สลักอยู่บนยอดปราสาท
4 ทิศภายในลักษณะของพระโพธิสัตว์โลเกศวรสมันตมุข "ผู้มีพระพักตร์ประจำอยู่ทุกทิศ"
อย่างไรก็ดี การสลักภาพหน้าคนเช่นนี้ได้มีมาแล้วในประเทศอินเดีย ดังที่พระภิกษุจีนอั้งจิง
ได้เคยเห็นที่มหาวิทยาลัยนาลันทา (ภาพที่ 54)

ศาสตราจารย์ จอง บวส-เชอ ลีเย ได้กล่าวว่าหน้าบันยอดปราสาทเหล่านี้
เป็นพระพักตร์ของพระวชิรธร อันเป็นลักษณะหนึ่งของพระโพธิสัตว์วชิรปราณี และหมายถึง
พระโพธิสัตว์โลเกศวรกำลังทรงแสดงธรรม อย่างไรก็ตามในปัจจุบันท่านได้เปลี่ยนความ
เชื่อว่าอาจเป็นพระพักตร์ของพระพรหมสันตกุมารในพระพุทธศาสนาแล้ว³⁸

อย่างไรก็ตามเมื่อขอมมีอำนาจในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง ได้ทิ้งร่องรอย
โบราณสถานที่เป็นวัฒนธรรมขอมเอาไว้ที่เพชรบุรี ได้แก่ปราสาทกำแพงแลง ตั้งอยู่ใน
บริเวณวัดกำแพงแลง ฐานปราสาทบางส่วนชั้นล่างปรากฏทำด้วยศิลาแลง ที่ราชบุรี
ปรากฏขุมและประติมากรรมปูนตำบนกำแพงวัดมหาธาตุราชบุรี เป็นอิทธิพลเขมร สำหรับ
ที่กาญจนบุรีปรากฏว่ามีปราสาทเมืองสิงห์ โบราณสถานสลับปรากฏที่อยู่ในสมัยพระเจ้าชัย
วรมันที่ 7 ที่อยู่ยามีสลับปรากฏคืออิทธิพลเขมรจำนวนมาก ปราสาทที่มียอดปรากฏสลับ-
ปรากฏที่วัดส้มอึกแห่งหนึ่ง ล้วนเป็นอิทธิพลเขมรที่มีวัฒนธรรมของช่างทองถิ่นเข้าไปประยุกต์
แล้ว ที่ลพบุรีมีสลับปรากฏคืออิทธิพลเขมรจำนวนมาก เช่นปราสาทประธานและปราสาทรายใน
บริเวณวัดมหาธาตุ ปราสาทประธานวัดสุนทรโกษา ฯลฯ สำหรับสลับปรากฏ 3 ยอด เป็น
ปรากฏสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แผ่อำนาจปกครองลพบุรีในพุทธศตวรรษที่ 17

สำหรับประติมากรรมขอมที่ปรากฏในลุ่มน้ำเจ้าพระยา ส่วนใหญ่เป็นประติมา-
กรรมสมัยบายน ซึ่งอยู่ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 รูปปั้นหินทรายที่ลพบุรีในพิพิธภัณฑสถาน-
แห่งชาติวังนารายณ์เวศ เช่น พระนารายณ์ พระอุมาคงคาปฏิศวร พระพรหม ลำตัว
เทวบุรุษ เทวสตรี ฯลฯ ล้วนเป็นประติมากรรมสมัยบายนทั้งสิ้น

³⁸ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, เรื่องเดียวกัน, หน้า 207-208.

หลักฐานด้านโบราณวัตถุ เนื่องในศาสนาพราหมณ์ที่เกาะเมืองอยุธยา

1. พรหมพักตร์ เป็นรูปเศียรพระพรหมคล้ายกับหน้าพรหมบนยอดปราสาทพายน ซึ่งศาสตราจารย์วส.เชอเลีย เคยให้ความเห็นว่าเป็นหน้าของพระโพธิสัตว์สัณตมุข แต่พรหมพักตร์ที่พิพิธภัณฑ์แห่งนี้ แต่เดิมเป็นยอดประติมากรรม งามมกล ในพระบรมมหาราชวัง (อยุธยา) อายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 18-19 ทำด้วยหินทรายสีสุกใช้ปูนและรูปแบบได้รับอิทธิพลเขมร เพราะมีรูปแบบคล้ายคลึงกับที่ปราสาทพนมกมมาก ส่วนยอดของเศียรหักหายไป พระพรหมเป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลกในศาสนาพราหมณ์ (ภาพที่ 55)

2. ภาพปูนปั้นประดับหน้าบันเจดีย์ ทำด้วยปูนปั้นประดับที่เจดีย์วัดมหาธาตุจัดเป็นศิลปะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา เช่นเดียวกับพรหมพักตร์ เนื้อวัสดุเป็นปูนปั้นอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 20-22 โคกแก

2.1 ลิงปราชญ์ในเรื่องราวรามเกียรติ์ไทย

2.2 รูปปูนปั้นนางสีดา นางเอกในเรื่องราวรามเกียรติ์ไทย

2.3 รูปปั้นครุฑ พาหนะของพระนารายณ์เทพผู้รักษาลोक

2.4 รูปปั้นนารายณ์ปราชญ์ ในเรื่องราวรามเกียรติ์ไทย

3. ยอดพระปรางค์ขำรุค ทำด้วยปูนก่อเป็นยอดปรางค์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 ลักษณะเป็นยอดพระปรางค์สี่มุมเพื่องเลี่ยนแบบที่ลพบุรี ซึ่งได้รับอิทธิพลเขมร ตอนปลายสมัยขอม ยอดปรางค์แสดงว่ารับอิทธิพลเขมร เพราะมีลักษณะป้อมเตี้ยคล้ายปรางค์ขอม เป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์และพุทธมหายาน

4. ตุ๊กตาดินเผารูปสิงห์ ทำด้วยดินเผาคอนข้างโต อายุราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-24 เก็บได้จากพระราชวังโบราณ สิงห์เป็นสัตว์ในนิยายอวตาร จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

5. รูปเทวดาจำหลักไม้ (สัก) จำหลักเป็นรูปเทวดาคู่ที่บานประตู 2 ประตู และที่หน้าต่าง หน้าต่างสลักภาพที่เหมือนกัน เก็บได้จากวัดพระศรีสรรเพชญ์ น่าจะเป็นประตูและหน้าต่างของโบสถ์หรือวิหาร เทวดาเป็นเทพชั้นรองลงมา ตรวจอายุว่าประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-21 เทวดาเป็นเทพในนิยายอวตาร จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

6. เทวรูปนางปรัชญาปรมิตตา (ปัญญาบารมี) เป็นเทวรูปสำริดศิลปะลพบุรี ขนาดเล็ก อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-19 พบที่พระราชวังโบราณ เป็นอิทธิพลทางศาสนา-พราหมณ์

7. เทวรูปสำริด สมัยลพบุรีขนาดเล็ก กว้าง 4 เซนติเมตร สูง 6 เซนติเมตร อายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-19 ไม่ทราบที่มา

8. หน้าบันจำหลักไม้ (สัก) ศิลปอยุธยา ฐานารายณ์ทรงครุฑ มีวิวารเป็นยักษ์ พบที่วัดแมนางปลื้ม ประติมากรรมเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์และไม่สามารถกำหนดอายุได้

9. พระโพธิสัตว์ปูนปั้นขนาดเล็ก กว้าง 6 เซนติเมตร สูง 8 เซนติเมตร ศิลปเนปาล ไม่สามารถกำหนดอายุได้ เชื่อว่าได้นำมาจากที่อื่น

10. พระโพธิสัตว์ไวยโรจนะ ทำด้วยสำริด ขนาดกว้าง 5 เซนติเมตร สูง 7 เซนติเมตร ศิลปชวาภาคกลาง อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-15 ไม่ทราบที่มา

11. ครุฑปูนปั้น ศิลปอยุธยา สูง 43 เซนติเมตร พบที่วัดมหาธาตุ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นสัตว์ในนิยายอาวทาน

12. สิงห์ปูนปั้น สูง 37 เซนติเมตร ศิลปอยุธยา เป็นศิลปะสถาปัตยกรรมประดับประด่วัดมหาธาตุ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 เลียนแบบสิงห์ในเรื่องรามเกียรติ์ สิงห์หรือหนุมานเป็นทหารหน้าของพระราม

13. ครุฑสำริด ศิลปอยุธยา ขนาดสูง 25 เซนติเมตร พระครูวิจิตร (วัดกลาง) เป็นผู้มอบให้ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์ เป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

14. ตุ๊กตาดินเผารูปช้าง ศิลปอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ไม่ทราบที่มา ช้างเป็นพาหนะของพระอินทร์ อิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

15. ครุฑโขนเรือ ทำด้วยไม้ กว้าง 92 เซนติเมตร สูง 1.25 เมตร ศิลปอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23 เชื่อว่าเป็นโขนเรือพระที่นั่งสมัยอยุธยา ครุฑเป็นพาหนะของพระนารายณ์

16. ประติมากรรมรูปยักษ์ ทำด้วยปูนปั้น ศิลปอยุธยา ไม่ทราบที่มา ไม่สามารถกำหนดอายุ ยักษ์เป็นวารของทศกัณฐ์ในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพระราม

17. พระหัตถ์เทวรูปสำริด ศิลปอยุธยา พบที่วัดพลับพลาชัย อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 19-20
18. นัยักษ์ปูนปั้น (ชำรุด) ศิลปอยุธยา ไม่ทราบอายุและแหล่งที่มา ยักษ์เป็นบริวารของทศกัณฐ์ ในเรื่องรามเกียรติ์
19. ประติมากรรมไม้สลัก (เข้าใจว่าช่างจีนทำ) เป็นรูปพระนารายณ์อวตารเป็นพระราม ในเรื่องรามเกียรติ์ ค้นพบที่วัดหันตรา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23
20. ประติมากรรมไม้ เป็นภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ศิลปอยุธยา พบที่วัดวิหารทองอยุธยา อายุราวพุทธศตวรรษที่ 20-23 ขนาดกว้าง 4.02 เมตร สูง 5.00 เมตร สัตว์และเทพในเรื่องรามเกียรติ์มีลิง (หนุมาน) นางกนิกร ครุฑ สิงห์ พระพรหมและเครื่องมือต่างๆ เลียนแบบศิลปสุโขทัย
21. คันฉ่องสำริด ฐานสูง 8 นิ้ว ผ่าศูนย์กลางตัวกระจก 8 นิ้ว เป็นเครื่องใช้ของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ชีวติประจักษ์ว่าชาวบ้านก็ใช้ด้วย ไม่กำหนดอายุ ไม่ทราบที่มา ไม่กำหนดรูปศิลปะ จากการสังเกตส่วนประกอบ น่าจะเป็นศิลปจีนยุคหลังที่มีการค้าติดต่อกับอยุธยา
22. ทิวพระคัมภีร์ ศิลปอยุธยา วัสดุทำเป็นไม้จำหลักลายรดน้ำ เป็นภาพเล่าเรื่องมี ครุฑยุดนาค มีรูปยักษ์ผี รูปสิงห์ สัตว์และตัวละคร เป็นเรื่องในนิยายอาถรรพ์ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 22-23
23. พระแท่นทักษิณโศก วัสดุเป็นทองคำ ศิลปจีนผสมอยุธยา เป็นภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ไม่กำหนดอายุ และแหล่งที่มา ใช้สำหรับหลั่งน้ำพระอิโศกในพระราชพิธีต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์
24. เครื่องราชกกุธภัณฑ์ วัสดุเป็นทองคำ ใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ หรือเป็นเครื่องใช้ในพระมหากษัตริย์ ไม่กำหนดอายุ ไม่ทราบแหล่งที่มา รวมทั้งการใช้ในราชรถพิธี ศิลปอยุธยาตอนต้น เพราะใช้ภาพเล่าเรื่องในนิยายอาถรรพ์ประกอบ
25. เทวตาประจำเมือง วัสดุทำเป็นสำริด ขนาดกว้าง 4 เซนติเมตร สูง 15 เซนติเมตร ไม่ทราบที่มาและการกำหนดอายุ เป็นศิลปอยุธยาตอนต้น
26. ช่างทรงเครื่อง วัสดุทองคำ ศิลปอยุธยาตอนต้น อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ไม่พบที่มา เป็นเครื่องประกอบพิธีกรรม ช่างเป็นพาหนะของพระอินทร์ เป็น

อิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

27. กรงศอ วัสดุทองคำ ศิลปอยุธยาตอนต้น นอกจากใช้เป็นเครื่องประดับกายชนชั้นสูงและพระมหากษัตริย์แล้วยังจัดเป็นเครื่องรางสำหรับพิธีกรรมสำคัญ เพราะลวดลายประกอบกรงศอเป็นเรื่องราวในนิยายอวทานด้วย แม้จะขนาดเล็ก

28. เครื่องประดับพระกร (รัดข้อ) วัสดุทองคำพระมหากษัตริย์ทรงใช้ในพระราชพิธีต่าง ๆ ที่สำคัญ ศิลปอยุธยาตอนต้น ลวดลายฉลุเป็นภาพเล่าเรื่องในนิยายอวทาน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ศิลปอยุธยาตอนต้น

29. เครื่องราชูปโภค วัสดุทองคำ พระมหากษัตริย์ทรงใช้ในพระราชพิธีสำคัญ มักมีพราหมณ์มาประกอบพิธีเสมอ ลวดลายฉลุเป็นภาพเล่าเรื่องในนิยายอวทาน อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ศิลปอยุธยาตอนต้น

30. สลัปปะ วัสดุทองคำ ศิลปอยุธยาตอนต้น อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 หลอเป็นรูปหงส์ เป็นเครื่องสูง หงส์เป็นสัตว์ในนิยายอวทาน

31. ครุฑยุดนาคบนฐาน 3 ขาสุนัข ศิลปอยุธยาตอนต้น ทำด้วยวัสดุทองคำ อายุราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 ครุฑและนาคเป็นสัตว์ในนิยายอวทาน

32. ครุฑทองสลักลวดลาย ศิลปอยุธยาปัจจุบัน เพราะจำลองรูปครุฑประดับมุมพระปราสาทวัดราชบูรณะ วัสดุทองนี้มีเนื้อเป็นทองเหลืองมากกว่าโลหะอื่นผสม วัตถุประสงค์การทำเพื่ออนุรักษช่างไทยที่อยู่มา เพื่อส่งเสริมอาชีพงานทองเครื่องถม เพื่อไว้จัดแสดงให้ชาวไทยและเทศชม และคิดถึงความสามารถของคนไทย เพื่อชมเกียรติประวัติของบรรพบุรุษไทย ครุฑเป็นสัตว์ในนิยายอวทาน

33. หน้าพระศิวะ วัสดุหินทราย ศิลปขอมของขอม อายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 เชื่อว่านำมาจากที่อื่น จากภาพปูนปั้นลอยตัวอ้างว่าเป็นศิลปขอมนั้น เข้าใจว่าคลาดเคลื่อนเพราะศิลปขอมนั้น พระโอฐอมยิ้ม พระเนตรปิดสนิท พระศิวะเป็นเทพผู้ทำลายโลก เมื่อทรงพิโรธ (ภาพที่ 56)

ณ ที่นี้เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ยอมให้ถ่ายภาพเพียง 3 ภาพเท่านั้น เพราะสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีเสด็จทั้งทางราชการและส่วนพระองค์บ่อยครั้งเพื่อการอนุรักษถาวรจึงแนะนำด้วยอภัยยศัยไมตรี

อิทธิพลศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในวัดพุทธศาสนาที่เกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

วัดราชบูรณะ

โบราณสถานวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอเมือง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านทิศตะวันออกติดถนนมหาราช ด้านใต้จดถนนตลาดเจ้าพรหม ด้านตะวันตกจดถนนกลาโหม และด้านเหนือมีอาณาเขตติดต่อกับวัดพลับพลาไชย บริเวณพุทธาวาสมีกำแพงอิฐล้อมรอบยาว 208.50 เมตร กว้าง 158 เมตร มีกำแพงทางด้านตะวันออกและตะวันตกซึ่งเป็นด้านหน้าและหลังของวัด มีประตูชุมช่างละ 1 ประตู

จากชุมประตูด้านหน้าเขามามีวิหารหลวงกว้าง 20.00 เมตร ยาว 63.00 เมตร มุขด้านหน้าวิหารหลวงมีบันได 3 ทาง อยู่ข้างหน้า 1 ทาง และด้านข้างขวาและซ้ายข้างละ 1 ทาง มีประตูใหญ่ด้านหน้า 2 ประตู โกล่ซุกซี้พระประธานมีประตูข้างตรงออกไปสู่บันไดข้างเฉลี่ยข้างละ 1 ประตู ด้านหลังซุกซี้พระประธานมีประตูใหญ่ออกไปสู่มุขท้าย 2 ประตู มุขท้ายวิหารหลวงที่ยื่นติดต่อเข้าไปในกำแพงแก้วรอบพระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุ มีขนาดกว้างและยาวด้านละ 82.00 เมตร พระปรางค์ศรีรัตนมหาธาตุก่อด้วยศิลาแลง ตั้งอยู่บนฐานรูปสี่เหลี่ยมกว้างและยาวด้านละ 48.00 เมตร มีบันไดขึ้นสู่ฐานพระปรางค์เป็นบันไดแคบ ๆ อยู่ด้านตะวันออก ที่ฐานพระปรางค์มีเจดีย์ก่อด้วยอิฐทั้ง 4 มุม และมีเจดีย์รายรอบพระปรางค์ 12 องค์ ทางขึ้นลงอยู่ทางทิศเหนือและใต้ พระปรางค์วัดนี้ยังคงรูปอยู่มากกว่าวัดอื่น ๆ ที่มีอยู่ในเกาะเมืองอยุธยา ซ่องคูหาของพระปรางค์ด้านเหนือและใต้รวมทั้งตะวันตกนั้นเป็นผนังอุคตัน มีพระพุทธรูปปูนปั้นยืนประดิษฐานช่องละ 1 องค์ ที่ยอดพระปรางค์ชั้นล่างประดับด้วยรูปครุฑและยักษ์ปูนปั้น เหนือขึ้นไปจนถึงสุดยอด เฉพาะที่ตรงกับทิศทั้ง 4 มีพระพุทธรูปประทับนั่งในเรือนแก้ว และเรียงรายไปด้วยกลีบบนทำด้วยศิลาทุกชั้นตลอดไปจนถึงยอด ต่อจากกำแพงแก้วรอบพระปรางค์ออกไปเป็นพระอุโบสถ ขนาดกว้าง 17.50 เมตร ยาว 47.50 เมตร มีซากพระประธานก่ออิฐโบกปูนขนาดใหญ่ ประดิษฐานหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตก³⁸ ข้างหลังซุกซี้พระประธานมีประตูแล่นไคขึ้นลงทั้งด้านซ้ายและขวา และเจ้าสามพระยาโอรส

³⁸ การเก็บข้อมูลสนามที่เป็นวัด เป็นส่วนใดข้อมูลมากกว่าสถานที่อื่น ๆ เพราะวัดบนเกาะเมืองอยุธยา มีจำนวนมาก รูปแบบข้อมูลค่อยเปลี่ยนแปลง.

องค์น้อยไปครองเมืองชัยนาท ครั้นถึง พ.ศ.1867 สมเด็จพระนครินทราธิราชเสด็จสวรรคต
 โอรสใหญ่ทั้ง 2 พระองค์ทราบข่าวว่าพระราชบิดาสิ้นพระชนม์ ก็รีบยกทัพเข้ามาชิงราชสมบัติกัน
 ที่กรุงศรีอยุธยา เจ้าย้ายพระยาตั้งทัพที่วัดชัยภูมิ (วัดป่าถ่าน) เจ้าย้ายพระยาตั้งทัพที่ถนนป่า-
 มะพร้าว ใกล้กับวัดพลับพลาไชย ทั้ง 2 พระองค์ทรงช้างเคลื่อนทัพมาปะทะกันที่เชิงสะพาน
 ป่าถ่าน ซึ่งอยู่ตรงกับถนนเจ้าพรหม เมื่อเผชิญหน้ากันจึงเข้าต่อสู้ ทรงพระแสงของ้าวฟาดฟัน
 กองพระศอขาดพร้อมกันทั้ง 2 พระองค์ เมื่อพระเชษฐาทั้งสองสิ้นพระชนม์แล้ว เจ้าสามพระยา
 ก็เสด็จมาจากเมืองชัยนาทเสวยราชสมบัติแทนพระราชบิดา ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรม-
 ราชาธิราชที่ 2 และจัดการถวายศพพระเชษฐาทั้ง 2 อุทิศที่ดินถวายเพลิงสร้างพระปรางค์ศรี-
 รัตนมหาธาตุและวิหาร เป็นพระอารามเรียกวาราชบูรณะ และที่เชิงสะพานป่าถ่านตรงเจ้า-
 อ้ายพระยากับเจ้าย้ายพระยาชนช้างกันและสิ้นพระชนม์ใดก่อก เป็นพระเจดีย์อนุสรณ์ขึ้นด้วย 2 องค์

วัดมหาธาตุ

โบราณสถานวัดมหาธาตุเป็นวัดใหญ่วัดหนึ่งมาตั้งแต่ครั้งสร้างกรุงศรีอยุธยา และ
 เป็นที่สถิตยพระสังฆราช มีราชทินนามตามทำเนียบสมณศักดิ์ครั้งกรุงศรีอยุธยาว่า เจ้าคณะสงฆ์
 สมเด็จพระอริวงศาสังฆราชาธิบดี เจ้าคณะฝ่ายคามวาสีมาแต่โบราณกาล ปรากฏในหนังสือ
 พงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐซึ่งเป็นพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับเก่าที่สุดที่มีอยู่ในประเทศ
 ไทย และมีศักราชแม่นยำกว่าทุกฉบับว่า วัดนี้ได้เริ่มสร้างองค์พระมหาธาตุขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระ
 พระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพระงั่ว) โดยระบุเหตุการณ์ตอนจะสร้างไว้ดังนี้³⁹
 "ศักราช 736 ขาลศก (พ.ศ.1917) สมเด็จพระบรมราชาธิราชเจ้าและพระมหาเถรธรรมา-
 กัลญาณ แรกสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ ทางด้านบูรพทิศหน้าพระบรรพชนสิ่งสูงเส้น 3 วา"
 ขอใดโปรดสังเกตว่า "แรกสถาปนา" ซึ่งคงจะหมายความว่าได้เริ่มสร้างองค์พระศรีรัตน-
 มหาธาตุขึ้น ตั้งแต่ในรัชกาลนี้

³⁹ การเก็บข้อมูลสนามควรได้รู้ข้อมูลเอกสารไว้มาก่อน ดังเช่นการอ้างพงศาวดาร
 เพื่อให้รู้ข้อมูลว่าตรงกันหรือขัดแย้ง เพื่อช่วยการวิเคราะห์.

นอกจากพงสาวคารฉบับหลวงประเสริฐแล้ว ยังมีพงสาวคารฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) ซึ่งเป็นพงสาวคารฉบับที่เก่ากว่าพงสาวคารฉบับพระราชหัตถ์เลขา ว่าคานหน้าพระอุโบสถมี ประตู 3 ประตู และมีบันได 1 คู

คานทิศใต้ทางจากวิหารหลวงไปเล็กน้อย มีวิหาร 1 หลังกับหมู่เจดีย์ 5 องค์ ถัดจากนั้นออกไปมีวิหารหลวงขนาดกลาง 1 หลัง ตั้งขนานกับวิหารน้อย คานหลังวิหารขนาดกลางนี้มีเจดีย์ใหญ่น้อยรวม 8 องค์ เรียงเป็นแถวถึงวิหารขนาดกลาง ซึ่งอยู่สุดทางทิศตะวันตก ระหว่างวิหารหลังนี้กับพระอุโบสถมีเจดีย์ 1 องค์ มีวิหารย่อม ๆ อีก 1 หลัง

ตอนปีกซ้ายคานทิศเหนือ ทางจากวิหารหลวงไม่มาก มีวิหารน้อยอีก 1 หลัง เช่นเดียวกับตอนปีกขวามีเจดีย์หมู่อยู่ 3 องค์ องค์หนึ่งซึ่งอยู่ใกล้วิหารน้อย ภายในมีภาพเขียนสีฝีมือช่างสมัยอยุธยาตอนต้น นายเพื้อ หริพิทักษ์ จิตรกรแห่งกรมศิลปากร ได้คัดลอกภาพเขียนสีนี้มาเก็บรักษาไว้ ณ มหาวิทยาลัยศิลปากร และอธิบายถึงลักษณะภาพไว้ว่า "เป็นพระพุทธรูปนั่งขัดสมาธิเรียงแถว" ประติษฐานเป็นเรือนไม้ หลังพระเศียรอยู่ในวงเป็นรัศมี มีลักษณะของขอมยังปรากฏอยู่ แต่เป็นหน่วยงานของศิลปไทยสมัยอยุธยาราว พ.ศ.1900 เขียนด้วยสีดำระบายอ่อนแก่ทำให้เกิดรูปปริมาตร ลงเส้นสีแดงเป็นสำคัญ เส้นนั้นบางละเอียดและคมทำให้ระลึกถึงการจารึกฉลุเป็นลวดลายลงบนศิลา เป็นที่ประจักษ์ถึงจิตรกรรมเบื้องต้น การปิดทองตัดเส้นก็ใช้เฉพาะที่สำคัญ พระพุทธรูปบนผนังในห้องใหญ่ปิดทอง แต่ผนังคานพระพุทธรูปอันคั่นนั้นไม่ปิดทอง สดุดองค์นี้มีภาพเขียนสีในคูหาแต่ชำรุดเมื่อ 3-4 ปีล่วงมาแล้ว คงเหลือแต่ภาพที่คัดลอกเอาไว้ เพื่อเป็นหลักฐานการค้นคว้าต่อไป จากวิหารน้อยออกไปมีวิหารกลาง 1 หลัง มีเจดีย์ใหญ่น้อยอีก 5 องค์เรียงเป็นแถวไปจนจดตะวันตก เช่นเดียวกับคานปีกขวา เจดีย์ใหญ่น้อยในบริเวณคังกลาว ทำด้วยศิลาแลงบ้าง ดินเผาบ้าง และบางส่วนถูกขุดทำลายทิ้งไว้ใกล้ ๆ กับเจดีย์เหล่านั้น

การสร้างวัดราชบูรณะตามพงสาวคารอ้างว่า เมื่อพระนครินทราธิราชเถลิงราชสมบัติเป็นกษัตริย์องค์ที่ 6 แห่งกรุงศรีอยุธยาแล้ว โปรดให้ราชโอรสแยกกันไปครองเมืองต่าง ๆ เจ้าย้ายพระยาโอรสองค์ใหญ่ไปครองสุพรรณบุรี เจ้าย้ายพระยาโอรสองค์กลางไปครองเมืองแพรกศรีราชา (อำเภอสรรคบุรี) ส่วนเจ้าสามพระยาน้ององค์สุดท้ายทรงโปรดให้ไปครองเมืองชัยนาท วัดราชบูรณะนี้สร้างมาก่อนการครองราชย์ของพระนครินทราธิราช

ราว 3 รัชกาล มีหลักฐานอ้างว่าวัดนี้เริ่มสร้างมาตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 เหมือนกัน ฉะนั้นจึงเป็นอันยุติว่า วัดมหาธาตุนี้คงจะได้เริ่มสร้างองค์พระศรีรัตนมหาธาตุขึ้นใน รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 แน่แน่นอน แต่อาจจะยังไม่แล้วเสร็จในแผ่นดินนั้น และ บางที่ของบูรณะอยู่ต่อมา ภายหลังคืนวันหนึ่งเวลา (เพล) 4 ทุ่ม "พระบรมสารีริกธาตุเสด็จ ปาฏิหาริย์" สมเด็จพระราเมศวรทอดพระเนตรเห็น ในรัชกาลสมเด็จพระราเมศวรจึงทรง สร้างเพิ่มเติมอีกจนเสร็จบริบูรณ์ เป็นพระอารามแล้วขนานนามว่า "วัดมหาธาตุ" ตามที่กล่าวไว้ในพงศาวดาร

แผนผังวัดมหาธาตุซึ่งสร้างไว้แต่เดิม และที่สร้างเพิ่มเติมต่อมา มีความสวยงาม น่าชมคือตรงกลางวัดมีพระปรางค์ 5 องค์ ปรางค์องค์ใหญ่ซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุตั้งอยู่ ตรงกลาง มียอดฉัตรหุ้มทองสูง 6 เมตร และมีพระปรางค์ประจำทิศอีก 4 องค์ ตั้งอยู่บน ฐานซึ่งยกสูงขึ้นไปประมาณ 4 เมตร มีบันไดขึ้นไปถึงซุ้มองค์พระมหาธาตุ หลังพนักบันไดทั้ง 2 ข้างมีนาคนูนปั้นขนาดพาดศูนย์กลางไม่น้อยกว่า 0.30 เมตรเลื้อยลงมา ศีรษะแผ่พังพานมา พาดที่เชิงบันได ตรงชั้นบัลลังก์ทั้ง 4 มุมมีรูปปั้นต่าง ๆ คือ รูปครุฑ จตุโลกบาล ไทวาริกถือ คาบ รากษสถือกระบองสั้น รูปพิราเวยักษ์ถือกระบองยาว และมีระเบียงคดล้อมรอบปรางค์ ภายในระเบียงคดตั้งพระพุทธรูปศิลาเรียงรายเต็มไปหมด มีพระอุโบสถซึ่งผนังทำเป็นช่อง- ลูกกรงและมีลวดลายประดับ ยังเหลือซากปรากฏอยู่ทุกวันนี้ ส่วนพระวิหารนั้นกว้างใหญ่และ ยาวมาก ตามซากที่เหลืออยู่ปรากฏว่ายาวถึง 60.00 เมตร และกว้าง 20.00 เมตรภายใน วิหารนั้นมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมหาเวสสันดรชาดก และเรื่องปฐมสมโพธิ ยังมีวิหารเล็ก ๆ และเจดีย์รายรอบอีกจำนวนมากในเขตกำแพงแก้วมีกำแพงล้อม 4 ด้าน นอกกำแพงแก้วออกไปทางทิศตะวันตกเป็นตำหนักสมเด็จพระสังฆราช และมีกุฏิตั้งเรียงรายอยู่ทางทิศตะวันตกนี้ นอกเขตสังฆาวาสไปเป็นคูน้ำกว้างและมีทางน้ำออกไปติดต่อกับแม่น้ำได้ ปรากฏว่าในสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ยังมีเรือเดินได้จนถึงวัดมหาธาตุ แห่งนี้ หากลองจินตนาการวัดมหาธาตุเมื่อยังบริบูรณ์อยู่ จะใหญ่โตและงดงามสักเพียงไร สมัยโบราณนั้นทั้งการค้าและการคมนาคม มักยึดทางน้ำเป็นหลัก เพราะบรรทุกสิ่งของได้ มากกว่าทางบก เรือก็เคลื่อนตัวเร็วกว่าการเดินทางพาหนะมีน้อย

เรื่องราวของวัดมหาธาตุไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารอีก จนกระทั่งถึงแผ่นดิน ของสมเด็จพระมหาธรรมราชา พระมหาเถรคันฉ่อง พระภิกษุมอญซึ่งนำความลับที่พระเจ้า-

หงสาวดีทรงคิดร้ายต่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อทรงทราบ (ปาณาติบาต) แล้วพระมหาเถรคันฉ่องได้อพยพติดตามสมเด็จพระนเรศวรเข้ามายังกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาธรรมราชาจึงทรงตั้งให้เป็นสังฆราชเจ้าคณะฝ่ายมอญ โปรดให้จำพรรษา ณ วัดมหาธาตุแห่งนี้

ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ปรากฏวัดมหาธาตุได้พังลงมาถึงชั้นครุฑพื้นอิฐงก์ (ถึงชั้นครุฑประทับ) แต่ไม่ปรากฏว่าได้ซ่อมในแผ่นดินนี้ ทั้งนี้จะพังลงในสมัยปลายรัชกาล จึงได้มาซ่อมแซมใหม่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยปรากฏเรื่องราวในพระราชหัตถเลขาพงศาวดารว่า

"...ศักราช 995 (พ.ศ.2176) ปีระกา เบญจศก ทรงพระกรุณา

ให้สถาปนาพระปรารักษ์วัดมหาธาตุ อันทำลายลง เก้าเดิมในองค์สูง 18 วา
ยอดคนพุด 3 วา จึงดำรัสว่าทรงเก้าเหล่านัก ให้ก่อใหม่ให้องค์สูงเส้น 2 วา
ยอดคนพุดลงไว้เข้ากันเป็นเส้น 5 วา (50 เมตร) ก่อแล้วเห็นเพรียวยู่
ให้เอาไม้มะค่ามาแทรก ตามอิฐเอาปูนบวก 9 เดือนสำเร็จ ให้กระทำการ
ฉลองเป็นอันมาก..."

ภายหลังบูรณาการสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองแล้ว ไม่ปรากฏว่ามีเรื่องราวของวัดมหาธาตุอีกเลย แต่สังเกตดูโบราณวัตถุสถานที่ยังเหลืออยู่ถึงในปัจจุบัน เห็นมีเพิ่มขึ้นอีกหลายยุค คือมีพระปรารักษ์แบบแปลก ๆ มีเจดีย์ลัทธิลังกาวงศ์ รูปร่างทรงพระเป็น้อย่างเดียวกับเจดีย์ 3 องค์ที่วัดพระศรีสรรเพชญ์ปรากฏอยู่ มีวิหารเล็ก ๆ ทำแทรกไว้ข้างพระอุโบสถ และวิหาร ในภายหลัง จึงทำให้ได้เข้าใจว่าคงจะได้สร้างเจดีย์ พระปรารักษ์ และวิหารเพิ่มเติมติดต่อกันเรื่อยมา อีกหลายรัชกาลทีเดียว และอาจมีการซ่อมใหญ่อีกครั้งหนึ่งในแผ่นดินพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ก็อาจเป็นไปได้

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปสำคัญที่ควรต้องกล่าวไว้ด้วยคือ พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทสมัยทวารวดี พระพุทธรูปองค์นี้ทำด้วยศิลาใหญ่และสูงมาก สมเด็จพระนเรศวรมหาราชในภาพทรงสันนิษฐานว่า คงจะมีผู้นับเชิญมาจากวัดพระเมรุ ที่นครปฐม เพราะพระพุทธรูปสมัยทวารวดีนี้กระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในภาคกลางเหมือน ๆ กัน เพราะแสดงว่าคนนำพาไปสู่เมืองที่เจริญ มีผู้นับเชิญมาจากวัดพระเมรุที่นครปฐม เพราะเมื่อนำมาปรับเข้ากับพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทที่วิหารน้อย วัดหน้าพระเมรุ อยุธยา ก็ปรากฏว่าเข้ากันได้สนิทพอดี พระพุทธ-

รูปองค์นี้ถ้าอยู่เชิญมาจากวัดพระเมรุ นครปฐมจริงก็คงอยู่เชิญมาไว้ยังวัดมหาธาตุก่อน นับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่อยู่เชิญมาในแผ่นดินของกษัตริย์องค์ใดไม่ปรากฏมาก่อน และไม่สามารถจะหาหลักฐานได้ ยังมีผู้สันนิษฐานว่าคงอยู่เชิญมาในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เนื่องจากพระองค์โปรดให้สำรวจท้องที่ในบริเวณจังหวัดนครปฐม แล้วตั้งเมืองขึ้นใหม่ที่บ้านทานา เรียกกันว่า เมืองนครชัยศรี แต่ในการสำรวจท้องที่คราวนี้ คงมีผู้ไปพบพระพุทธรูปองค์นี้เข้า จึงกราบทูลเพื่อไต่ทรงทราบ จึงได้โปรดให้เชิญพระพุทธรูปองค์นี้มาประดิษฐานในวิหารวัดมหาธาตุ ก็อาจเป็นไปได้

เมื่อปี พ.ศ. 2309 ขณะที่มีการพม่าตีพระนคร ก่อนที่จะเสียกรุงศรีอยุธยาลงนั้น สมเด็จพระสังฆราชทรงอาพาธและสิ้นพระชนม์เมื่อเดือน 8 แล้วโปรดให้เลื่อนพระเทพมณีวงศ์ภูมิตาวขึ้นเป็นเจ้าอาวาสวัดนี้โดยมีตำแหน่งสังฆราชา (สงฆ์) เมื่ออยู่เชิญมาอยู่ได้ 6-7 เดือนก็สิ้นพระชนม์ โปรดให้บรรจุพระโกศไว้เป็น 2 พระโกศ ยังไม่ได้ปลงพระศพทั้ง 2 พระองค์ด้วยศึกยังติดพระนครอยู่ และเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งหลังนั้นก็ปรากฏเป็นलगานิมิตรายหลายอย่าง เช่นกา (นกกา) บินมาตีกัน 2 ตัว ตัวหนึ่งบินโฉบมาตรงยอดเหมฉัตรของเจดีย์วัดมหาธาตุ ออกาสวมตรงยอดพระเจดีย์ เหมือนดังคนจับเอาเสียบไว้ และคราวนั้นวัดมหาธาตุก็ถูกไฟไหม้พระอุโบสถและพระวิหารเสียหายมาก ตลอดจนกุฏิสงฆ์ก็ถูกไฟไหม้อย่างยับเยิน คงเหลือแต่ซากผนังและตังแต่นั้นมาวัดมหาธาตุก็กลายเป็นวัดร้าง จนกระทั่งพระยาไชยวิชิต (เผือก) ผู้รักษากรุงศรีอยุธยาในรัชกาลที่ 3 แห่ง (จักรีวงศ์) ได้ซ่อมวัดหน้าพระเมรุที่ริมคลองสระบัวขึ้นใหม่ทั้งหมดวัด จึงได้อัญเชิญพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทไปประดิษฐานในวิหารน้อย ซึ่งอยู่ในวัดหน้าพระเมรุ อยุธยา มาจนถึงปัจจุบัน

นับแต่คราวเสียกรุงศรีอยุธยาตลอดสมัยต่อมา จะปรากฏเห็นวัดมหาธาตุชำรุดทรุดโทรมลงอย่างมากมาย แต่ก็ไม่ปรากฏว่าพระปรางค์องค์ใหญ่จะเสียหายแต่อย่างใด คงมีรูปร่างสมบูรณ์ ให้เห็นอิทธิพลเขมรปรากฏอยู่ ความสวยงามตามแบบอิทธิพลเขมรเป็นคติของพราหมณ์ช่วยให้เกิดความมั่นคง ปรางค์ประธานไม่ชำรุด ยังคงรูปทรงบริบูรณ์อยู่ จนกระทั่ง พ.ศ. 2450 ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (ปัจจุบัน) เสด็จในงานพิธีรัชมงคลที่พระราชวังโบราณ พระปรางค์องค์นี้ก็ยังบริบูรณ์อยู่ ดังปรากฏรูปถ่ายของวัดมหาธาตุที่ตีพิมพ์ในหนังสือประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 63 ของหอสมุดแห่งชาติแล้ว พระปรางค์องค์นี้เคยพังลงมา

ในศักราชกาลที่ 6 (พระมงกุฎเกล้าฯ) เมื่อพังลงมาแล้วก็มีการลักขุดค้น เมื่อประมาณราวปี พ.ศ. 2454 และในการลักขุดขุดครั้งนั้นทราบมาว่าผู้ลักขุดได้ขึ้นสาครใบใหญ่ ไข้บรรจุพระพิมพ์ไว้เต็มต้งอยู่ยอดปรางค์ที่พังลงมา ปรากฏว่ายอดปรางค์ครึ่งหนึ่งในของส่วนที่เหลือดูเหมือนว่าสูงไม่เกิน 20 เมตร

ในบริเวณวัดนี้ถ้าพยายามขุดแต่งและรักษาไว้อย่างดีแล้ว ก็จะเป็นโบราณสถานที่น่าสนใจที่สุดวัดหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทีเดียว เพราะปรากฏว่าเจดีย์ที่อยู่ตามมุมของพระปรางค์องค์ใหญ่นี้ ภายในมีจิตรกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น และพระปรางค์องค์หนึ่งซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือก็มีแบบแปลก และมีรูปปั้นเทพเป็นรูปเทวดา ประดับไว้รอบปรางค์บนยอดปรางค์ทำรูปคล้ายปราสาทซึ่งไม่ได้ทำก่ออิฐ แต่หล่อด้วยโลหะ และในโลหะปราสาทนั้นอาจจะบรรจุอัฐิของเจ้านายชั้นสูงสมัยกรุงศรีอยุธยา หรืออาจจะบรรจุพระบรมสารีริกธาตุก็ได้ อาจเป็นได้ พระปรางค์และเจดีย์รอบ ๆ ปรางค์องค์ใหญ่ก็มีแบบแปลก ๆ ต่างกัน น่าเป็นประโยชน์แก่การศึกษา

โดยรอบของปรางค์องค์ใหญ่ของวัดมหาธาตุ สร้างด้วยศิลาแลงและหินทราย มีก่ออิฐแซมทั้งด้านนอกและด้านใน โครงฐานชั้นล่างมีสิงห์ ปั้นประกอบเครื่องถ้วยลายครามติดโดยรอบ อาจมีทั้งรูปครุฑ ยักษ์ฯ ในซอกของอิฐหักทับถมมานาน จึงไม่สามารถทราบว่ามีลวดลายอะไรประดับฐานปรางค์อยู่ อีก ส่วนยอดพระปรางค์นั้นเก่าปรักหักพังลงมาหมดแล้ว เตาที่เทียบดูความกว้างใหญ่ของฐานปรางค์ด้วยตาเปล่าก็เห็นว่าปรางค์วัดมหาธาตุนี้ยิ่งใหญ่กว่าปรางค์ที่วัดราชบูรณะ เพราะฉะนั้นคงต้องมีส่วนสูงมากกว่าปรางค์ที่วัดราชบูรณะอย่างไม่ต้องสงสัยอีกเลย

หลักสังเกตวาระบอิทธิพลเขมรนั้น ดูได้จากมีศิลาแลงก่อที่ฐานหรือองค์พระปรางค์ มีสัตว์โลกในนิยายชวาแทนประดับที่ฐาน เช่นเป็นครุฑแบกหรือสัตว์อื่น ๆ เช่นช้าง สิงห์ โค หานฯ ประดับที่ฐาน มียักษ์หรือรูปคล้ายบุคคลชื่อต่าง ๆ กัน ที่สำคัญมากคือยอดปรางค์ต้องป้อมเตี้ย มีเส้นคดขอบนอก 2 ข้างเรียวขึ้นสูงยอดปรางค์ในระยะหนึ่ง

วัดส้ม

โบราณสถานแห่งนี้ ถูกพม่าเข้าศึกเผาผลาญจนเหลือเพียงพระปรางค์ของอิทธิพลเขมรเพียงแห่งเดียว เหตุผลที่ว่าเป็นปรางค์อิทธิพลเขมรเพียงแห่งเดียว อีกทั้งที่ว่าเป็น

ปรากฏอิทธิพลเขมรก็คือ

1. ยอดพระปรางค์เป็นรูปทรงศิขรเตี้ย
 2. หลังคาเลียนแบบซ้ำกัน โดยลดหลั่นเล็กขึ้นไปจนถึงยอดพระปรางค์
 3. อาจเรียกว่า "ซุ้มเครก" ที่ประดับพระปรางค์นั้น เป็นอิทธิพลของขอมอย่างเด่นชัด
 4. ลักษณะของปรางค์ทรวดทรงป้อมเตี้ย กลีบขนุนใหญ่ เป็นอิทธิพลขอมหรือของเขมร
 5. ถ้าสังเกตดูฐาน (ระยะคิณพื้นดิน) จะพบศิลาแลงซึ่งเป็นต้นแบบจากเขมรสมัยทวารวดี เป็นการเลียนแบบมาสร้าง
- พระปรางค์รูปแบบนี้เขมรเลียนแบบมาจากอินเดีย จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ที่ผ่านทางลพบุรีสายทางที่ 2 มาสู่อุทยาน เพราะรูปปรางค์เหมือนกันกับที่ลพบุรีและสุโขทัย

วัดเจاپราป

มีโบราณสถานที่เป็นสถูปปรางค์ ตั้งอยู่ใกล้เคียงกัน มีลักษณะทรวดทรงและยอดปรางค์ป้อมเตี้ย รับอิทธิพลมาจากเขมร โดยผ่านตามสายทางที่ 2 ทางลพบุรีเช่นเดียวกัน พระปรางค์เป็นสัญลักษณ์ของศาสนาพราหมณ์คือจัดเป็นเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์

วัดธรรมามิกราช

ด้านทิศใต้ ข้ามปากถนนรอบตัวเมืองอยุธยา เป็นที่ตั้งโบราณสถานพระปรางค์อิทธิพลเขมรเช่นเดียวกัน ปรางค์เป็นต้นแบบเทวาลัยในศาสนาพราหมณ์ จึงถือว่าเป็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์

วัดเสนาสนารามและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม

เป็นวัดในพุทธศาสนาและเป็นที่ตั้งพระราชวังจันทรเกษม ซึ่งภายหลังคือพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม ในพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้ พบหลักฐานทางศาสนาพราหมณ์น้อยมากกว่เมื่อเข้าไปศึกษา พ.ศ. 2490 เข้าใจว่ามีการเคลื่อนย้ายหรือเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุเพื่อจัดตั้งใหม่ เพื่อให้เกิดสวยงามและสะดวกต่อกลุ่มเพื่อการศึกษาและเพื่อการเดินเข้าชม พบหลักฐานทางศาสนาพราหมณ์ดังนี้ (ภาพที่ 60)

1. ประติมากรรมสำริดขนาดเล็ก เป็นเทวรูปพระอิศวร ประทับยืน ซึ่งเก็บไว้ในตู้ไม้ชั้นบนสุดคานาศิไต (ภายหน้าอาจเปลี่ยนแปลงได้จากผู้รักษา) มีเทวรูปพระพรหม คือผู้คุ้มครองสร้างโลก จึงเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์

2. วัชระ เป็นยอดพระปรารักษ์ของวัดพระราม มีขนาดใหญ่และสูงกว่า 1.20 เมตร วัชระเป็นเครื่องมือเทพเจ้าแต่ประโยชน์ในปัจจุบันกลายเป็นสายล่อฟ้าที่สวยงาม

3. เทวรูปพระศรีปทุม (แม่โศภ) เป็นเทวรูปอิทธิพลศาสนาพราหมณ์ ทาหน้าราบกับพื้น เป็นเทวสตรีในศักดิ์นิกาย

วัดวระเชษฐาราม

เป็นวัดพุทธสถานในพุทธศาสนา แต่ยังมีทั้งสถูปเก่าแก่ ตรวจสอบได้ว่าเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ เพราะว่ารูปแบบสถูปแต่ไม่มียอดเหลือให้เห็น แต่ร่องรอยของชั้นเชิงบาตรแสดงว่าเป็นสถูปปรารักษ์ และใกล้เคียง ๆ กับสถูปแห่งนี้ปรากฏเทวาลัยหลังคาทรงจั่วศิขร ต่างกับเทวาลัยอื่น ๆ จากทั่วประเทศไทย ยังมีข้อความว่าสมเด็จพระเจ้าเสือใช้เป็นที่บูชาเทพเจ้า แต่ประวัติศาสตร์ทุกเล่มไม่นับที่ผู้สร้างไว้เลย เทวาลัยแห่งนี้มีสัญลักษณ์บรรจุสิ่งศักดิ์ นอกเทวาลัยเป็นรูปปั้นลอยตัวตั้งจากของโยนิ ซึ่งทั่วประเทศไทยไม่เคยมีที่ใด มีสัญลักษณ์ที่ใหญ่เท่าที่อยุธยา และยิ่งใหญ่กว่าที่ค้นพบในอินเดียซึ่งเป็นแม่บทของศาสนาพราหมณ์ แสดงว่าเป็นลัทธิทางไสวณิกายมาก่อน เชื่อว่าบริเวณแห่งนี้เป็นเทวาลัยที่พำนักของบุโรหิตพราหมณ์ ขณะเมื่อกลับมาประกอบพิธีกรรมหรือประกอบพระราชพิธี เมื่อเสร็จแล้วยังมีสาวกคือพราหมณ์ประจำ และเป็นผู้สื่อสารไปเรียกพราหมณ์ที่อาศัยอยู่ที่พำนักริมคลองมหาพราหมณ์ ให้มาปฏิบัติกิจในพระราชพิธีทุก ๆ ครั้ง (ภาพที่ 61)

คลองมหาพราหมณ์

เริ่มที่เห็นวัดกษัตริย์ตราธิราช เป็นคลองขุดยาวจากอำเภอมืองจนถึงอำเภอนนทบุรี พระเจ้าอู่ทองโปรดให้เป็นที่อยู่ของพราหมณ์ เพราะเป็นที่สงบ อิทธิพลศาสนาพราหมณ์ คือผู้เป็นพราหมณ์ครอบครองดินแดนแห่งนี้เป็นเอกสิทธิ์เป็นที่อยู่อาศัย มีน้ำบริโภคอุปโภคบริบูรณ์ สงบเงียบ เหมาะเป็นแหล่งภาวนาธรรม

การวิเคราะห์ศิลปะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา

ศิลปะสถาปัตยกรรมของอยุธยาไม่แตกต่างจากศิลปะสมัยสุโขทัย แสดงให้เห็นว่ามีร่องรอยของการเลียนแบบมาใช้ เพียงแต่สมัยอยุธยาพัฒนารูปแบบให้คงามยิ่งขึ้นเท่านั้น ศิลปะสุโขทัยเกิดขึ้นจากจินตนาการลอกเลียนแบบไม้เครื่องมือธรรมชาติเป็นหลัก แล้วผันเห็นสัตว์เลื้อยคลาน แมลงมีปีก สัตว์ 2 เท้า 4 เท้า เช่น งู ผีเสื้อ นก สัตว์ตระกูลหน้าคน เช่น ลิง ชะนีฯ เมื่อพัฒนาสูงขึ้นก็กลายเป็นสัตว์ในพุทธศาสนนิทานและนิยายอาทวน จนกลายมาเป็นอิทธิพลทางศาสนาพราหมณ์ในภายหลัง พัฒนาการเป็นภาพเล่าเรื่องทั้งบนหลังคา หน้าบัน ตัวอาคารทั้งรอบนอกและด้านใน รวมไปถึงชั้นใต้พื้นดิน เป็นต้น ศิลปะต่าง ๆ เหล่านี้เป็นครูของครูคนรุ่นหลังสมัยอยุธยา รู้จักพัฒนาไม้เถาให้เกิดเป็นลวดลายรูปนก 3 ตัวแบบสมัยใหม่ขึ้น ลวดลายชั้นเชิงบาตรของศาสนสถานงคงามและมีความหมายมากยิ่งขึ้น จากพัฒนาการเหล่านี้พอจับหลักเกณฑ์มาสรุปได้ดังนี้คือ

1. ลวดลายบัวหน้ากระดาน ใช้ประกอบการสร้างปราสาท มีทั้งการตกแต่งเป็นกระจังตาอ้อย ข้างหลามตัด ใบโพธิ์ ในภาพที่ 62 บนบัวหน้ากระดานที่ชำรุดไป น่าสันนิษฐานว่าเป็นกระจังประกอบก้ามปู (ด้านข้าง) ในสี่เหลี่ยมผืนผ้าซึ่งน่าจะพัฒนาการมาจากศิลปะสมัยคุปตะของอินเดีย ซึ่งเป็นต้นแบบศิลปะนี้ (ภาพที่ 62)

2. ลวดบัว บัวหางย บัวคว่ำ

2.1 ลวดบัว มีลักษณะเป็นเส้นนูน-กลม 2 เส้นอยู่กึ่งกลางหน้ากระดาน ขนาบด้วยลวดลายบัวกลมรูปเชือกฝั้น 2 ด้านนอก เหมือนกับจะบอกว่าหากทำเส้นนูนกลมเพียง 2 เส้นนั้น ดูเรียบเกินไป ไม่เกิดทัศนียภาพ เมื่อนำเอาลวดลายกลมแบบเชือกฝั้นมาขนาบ 2 ข้าง บน-ล่าง ช่วยเน้นสุนทรียภาพขึ้นชัดเจน

2.2 บัวหางย ลักษณะเป็นกลีบบัวฐานกว้าง ยอดป้อมคล้ายกลีบขนุน มีลวดลายกระจังครึ่งตาอ้อย ใบไม้ และลวดบัวผสม ดีความได้ว่าเป็นลักษณะพัฒนารูปแบบศิลปะให้มีสุนทรียภาพเป็นแบบอยุธยาแท้ บัวฐานกว้าง ยอดป้อมเช่นนี้ บางคนเรียกว่า บัวพันยักษ์ มีบัวหางยรูปวัชรแทรกอยู่กลางกลีบบัว และระหว่างกลางของกลีบบัว

2.3 บัวคว่ำ มีลักษณะตรงข้ามกับบัวหางย คือมีฐานบัวแคบ กลีบบัวยาว มีลวดลายใบไม้ประกอบลายกนก ลักษณะปลายบัวแหลมจนเหมือนใบหอก หรือพระขรรค์

ลักษณะเช่นนี้บ่งบอกถึงชาวอยุธยาสมัยนั้นว่า ได้รับความมกคตันสูง เพราะมีศึกมาประชิดเมืองหลายด้าน ทั้งเขมร เชียงใหม่ พม่าฯ ศิลปะจึงออกมาในรูปของความมกคตัน (ภาพที่ 63)

3. โบราณวัตถุรูปสิงห์ สัตว์ 4 เท้าสมัยนั้น ราชสิงห์ถูกพัฒนาให้คงมยั้งยืนจนมาเป็นเครื่องหมายของเครื่องแบบมหาดไทย ส่วนสิงห์โตที่ใช้ประกอบยืนขั้วบันไดบางประตูบาง ยังเป็นแบบศิลปนครวัดบ้าง บายนบ้าง รวมทั้งสมัยพระรามาธิบดีที่ 1 ไค้เขมรเป็นเมืองขึ้น จึงนำมาไว้ที่วัดมหาธาตุบ้าง นำไปให้พระสงฆ์สมณะทูตลังก้าง วัตถุที่สลักหักพังเช่นนี้ มีทั้งรูปนาค ครุฑ ซึ่งภายหลังอยุธยาเลียนแบบวัฒนธรรมทางภาคเหนือของไทย เพราะอ่อนช้อยไค้สุนทรีย์มากกว่า (ภาพที่ 64)

4. นาคนูนปั้นซึ่งเลียนแบบขามสังคโลกดินเผา ไค้รับรูปแบบมาจากสุโขทัยโดยตรง ภายหลังไค้ปรุงแต่งให้คงมยั้ง ทำเป็นรูปทางหงส์แทนบ้าง ปีกครุฑบ้าง ไค้ประดับหลังคาอาคาร มีชื่อเรียกว่า ซ้อฟ้า บลาลี คันทวยฯ เป็นต้น

เอกลักษณ์ของอยุธยาชนิดหนึ่งนั้น คือถ้าทำบัวหัวเสาอาคารทั่วไป มักทำเป็นรูปบัวโด (รูปบัวตูม) เพราะบัวชนิดนี้มีมาก่อนรูปบัวบาน ในสมัยรัตนโกสินทร์ ศิลปะเหล่านี้สมัยหลังไค้พัฒนาการใช้กันทั้งบัวบานและบัวตูม แต่จะพิจารณาว่าตั้งอยู่ ณ ที่ใด สมัยใด เพื่อให้เกิดความงามที่สัมพันธ์กัน เช่น โบสถ์วัดพระมงคลบพิตรที่อยุธยา สร้างขึ้นในสมัยหลังอยุธยาแตก จนเป็นเอกราชแล้ว แต่บัวหัวเสาวิหารก็ยังใช้เป็นแบบรูปบัวตูมอยู่เช่นนี้ เพื่อให้เกิดรำลึกถึงความทรงจำในสมัยอดีตกาล เหล่านี้เป็นต้น (ภาพที่ 65)

สมัยอยุธยาเริ่มเจริญขึ้นมากกว่าสุโขทัย จึงรู้จักใช้ช่างในการยุทธหัตถี อีกทั้งเป็นการแสดงพระบรมเดชานุภาพของกษัตริย์ไทยสมัยก่อนที่ออกศึกด้วย เป็นพระบารมีปกเกล้าของประชาราษฎรอย่างแท้จริง